

สารกวีศิลป์ศิลปากร

FINE ARTS DEPARTMENT NEWSLETTER

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๗ ISSN 0857-572X

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร

กำแพงเพชรเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของแคว้นสุโขทัย สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ตั้งอยู่บนสองฝากฝั่งแม่น้ำปิง เป็นบริเวณซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตอนกลางของแม่น้ำปิงอันเป็นบริเวณรอยต่อของที่ราบภาคกลาง และที่ราบสูงในตอนเหนือ ซึ่งในปัจจุบันปรากฏร่องรอยของกลุ่มโบราณสถาน แสดงการเป็นบ้านเมืองขนาดใหญ่มาแต่อดีต เป็นเวลากว่า ๑,๐๐๐ ปี ล่วงมาแล้ว หรือในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ตัวเมืองกำแพงเพชรหรือเมืองเชลียงนี้แต่ก่อนตั้งอยู่ทางตอนใต้ของบริเวณที่ตั้งเมืองศรีสัชนาลัยปัจจุบัน

พระพุทธรูปปางมารวิชัย
และพระพุทธรูปไสยาสน์
ขนาดใหญ่
ศิลปะสุโขทัย
สกุลช่างกำแพงเพชร

ปัจจุบันยังเห็นร่องรอยกำแพงเมือง ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สวยงามอย่างมากมายทั้งภายในเขตกำแพงเมืองโบราณและบริเวณนอกเมือง บางส่วนอยู่ในเขตชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของจังหวัดกำแพงเพชร ในปัจจุบันพื้นที่ของเมืองกำแพงเพชรนั้น มีเนื้อที่ประมาณ ๕๐๓ ไร่ ทางด้านทิศเหนือของตัวเมือง เป็นที่ตั้งของบริเวณอรัญญิกหรืออรัญวาสีเนื้อที่ ๑,๖๑๑ ไร่ มีวัดสำคัญ ๆ จำนวน ๔๐ วัด อาทิ วัดพระนอน วัดพระแก้ว วัดพระสี่อริยาบท วัดช้างรอบ วัดอวาสใหญ่ และวัดพระบรมธาตุ จากลักษณะร่องรอยของสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ตลอดจนเอกสารโบราณที่พบทั้งฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ สามารถกำหนดอายุเมืองกำแพงเพชร นี้ได้ว่ามีความเจริญรุ่งเรืองร่วมสมัยกับเมืองสุโขทัย หรือระยะแรกของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และความ เป็นมาของเมืองกำแพงเพชรนั้นอยู่ตรงหัวเลี้ยว หัวต่อของการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นดินแดน ส่วนหนึ่งของสุโขทัยที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งทางวัฒนธรรมและการเมืองมาเป็นดิน

แดนที่มีอำนาจเหนือสุโขทัย ใน ทุก ๆ ด้านรวมทั้งเป็นศูนย์กลางทางพุทธ-ศาสนาซึ่งแม้ พระมหาธรรมราชาลิไทจะได้ เพียรพยายามสร้างไว้คู่กับราชบัลลังก์สุโขทัย ก็ตาม ดังจะเห็นได้จากในปี พ.ศ. ๑๙๔๓ เมื่อ พระมหาธรรมราชาองค์หนึ่งของสุโขทัยจะสร้างวัดศรีพิจิตรกิตติกลยารามขึ้น ก็ไปนิมนต์พระผู้ใหญ่จากเมืองกำแพงเพชร มาเป็นผู้อำนวยการก่อสร้าง ด้วยเหตุนี้จึงอาจพิจารณาได้ว่าตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๑๙๔๐ เป็นต้นมา แม้ กษัตริย์สุโขทัยที่เรียกพระองค์เองเป็นพระมหาธรรมราชาครองอยู่

ก็ตาม โดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บ่งชี้ให้เห็นว่าขณะนั้นได้มีการยอมรับศูนย์กลางของอำนาจทั้งทางโลกและทางธรรมอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรแล้ว

พระพุทธรูปปางมารวิชัยและพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่ บริเวณวัดพระแก้วเป็นพระพุทธรูปศิลปะสมัยสุโขทัย ประดิษฐานอยู่ที่วัดพระแก้ว ทำโดยสกุลช่างแห่งเมืองกำแพงเพชร ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติรวมทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุทุกชนิดภายในจังหวัดกำแพงเพชร อีกทั้งได้มีการบูรณะ ซ่อมแซม มาตามลำดับ จนกระทั่งปีพ.ศ. ๒๕๒๕ กรมศิลปากรได้เสนอให้บริเวณเมืองโบราณกำแพงเพชรเป็นโครงการอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร ดำเนินการบูรณะพัฒนามาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชรได้รับการบูรณะปรับปรุงพื้นที่อย่างเหมาะสมจนสามารถเป็นแหล่งวิทยาการศึกษาค้นคว้า ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจส่วนรวมของท้องถิ่นและประเทศชาติ ตลอดจนได้รับการประกาศขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลกอีกแห่งหนึ่งด้วย

สารกรมศิลปากร

ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๗

สารบัญ

ศิลปิศ...ศิลปากร

จากสนาม ภูมินามวิทยากับ ๑๐ จังหวัดมณฑลเสลียง

บทความพิเศษ...บทบาทของสงฆ์ ผู้นำในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย

บทความพิเศษ...การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ (ต่อ)

มุมนักควา

ชวนรู้...ธรรมเนียมนิยมในการอ่านทำนองเสนาะ

หนังสือที่น่าสนใจ

๒

๔

๗

๑๒

๑๘

๑๙

๒๔

สารกรมศิลปากร

เพื่อเผยแพร่ข่าวสารและกิจกรรมทั่วไปของกรมศิลปากร

ที่ปรึกษา

นายสมคิด โชติกวณิชย์
นายนิคม มูลิกะคามะ
นายสาโรช จารักษ์
นายสวัสดิ์ ปิยะกาญจน์
นางประกอบ ลาภเกษร
นายวีระ โรจน์พจนรัตน์

บรรณาธิการ อำนาจการ

นางสมลักษณ์ เจริญพจน์

บรรณาธิการ

นางสาธิตี ชุ่มวรรณ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวอารีพร อำนาจกิจเจริญ

กองบรรณาธิการ

นายสมชาย นิเวศวิวัฒน์
นางสาวกรสวรรณ มณีवास

นายชัยรัตน์ เลิศรัตนพร
นางสาวสาธิตี ธรรมรุ่งเรือง
นางสาวรัตนศิริ สิงห์
นางสาววันเพ็ญ พรเลิศดี
นางสาวกุลทรัพย์ อาลี

ฝ่ายภาพ

นายสิงห์คม บริสุทธิ์
นางสาวราวีณี แจ่มนาม
นายรัชชัย รามัญ

ฝ่ายศิลปกรรม

นายชาญณรงค์ คงโกคา
นางสาวบุณชกริก ยามิ

ฝ่ายจัดการ

นางเพียงใจ นุตะศรีนทร์
นางสุรีย์ หยาดมภา
นางสภารมณ ฤทธิรงค์
นางพรรณิ ศรีคะนอง

นางสาวรัตนภรณ์ มุกนนท์
นางสาวสิริภัทร สุทนต์
นางสาวพรสุรีย์ จุลประสิทธิ์พงษ์

จัดทำโดย

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
สำนักงานเลขานุการกรม
กรมศิลปากร
ถนนหน้าพระธาตุ
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๒๔๒๐๕๐, ๒๒๒๐๕๓๔
โทรสาร ๒๒๒๐๕๓๔

ออกแบบปก

นายรัชชัย รามัญ

ถ่ายภาพ

ราวีณี แจ่มนาม

พิมพ์ที่

บริษัท ประชาชน จำกัด
โทร. ๒๓๔๒๐๖๒, ๒๓๕๐๓๘๘

หอสมุดแห่งชาติ

การรักษามรดกไทย เป็นการรักษาชาติ

ศิลปากร

สาลินี ชุ่มวรรณ

โครงการจังหวัดเคลื่อนที่พบประชาชน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดนครศรี-
ธรรมราช ร่วมโครงการจังหวัดเคลื่อนที่พบประชาชน
เป็นประจำทุกเดือน งานนี้จัดขึ้นเพื่อสร้างความ
สัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับหน่วยงานราชการใน
จังหวัด เพื่อช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเพิ่ม
จากตำราเรียนและเป็นการกระจายความรู้ให้แก่
ประชาชนในท้องถิ่น มีความรู้กว้างขวางขึ้น โครงการ
จังหวัดเคลื่อนที่พบประชาชนจะจัดที่ในท้องที่
อำเภอต่างๆ ณ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดย
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช ได้ร่วม
จัดกิจกรรมด้วยโดยมีการนำโบราณศิลปวัตถุ
จำลองของสมัยต่างๆ ในประเทศไทยและรูป
จำลองศิลปกรรมชิ้นเยี่ยมที่พบในภาคใต้ และใน
ท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช ไปแสดงให้
ประชาชนชม รวมทั้งการฉาย วี.ดี.โอ. เผยแพร่
ศิลปวัฒนธรรมด้วย

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชยจ.ลำพูน
กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ก็ได้
จัด “โครงการพิพิธภัณฑเคลื่อนที่” ตามสถาบัน
การศึกษาในเขตจังหวัดลำพูน เป็นประจำทุก
เดือนเช่นกัน

หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย
เปิดเผยว่า การจัดโครงการพิพิธภัณฑเคลื่อนที่
เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ขั้นมูลฐานด้านประวัติ-

ศาสตร์ โบราณคดีท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น แก่
นักเรียนระดับมัธยมและประถมศึกษา ซึ่งยังขาด
ความรู้ในเรื่องดังกล่าวอย่างเพียงพอ โครงการ
พิพิธภัณฑเคลื่อนที่ จัดขึ้นเพื่อเป็นการเพิ่มพูน
ความรู้เพื่อให้พร้อมที่จะเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณ
ของจังหวัดในด้านต่างๆ เพื่อประโยชน์ของตัว
นักเรียน ผู้ใกล้ชิด และบุคคลทั่วไปที่เดินทางมา
ท่องเที่ยวในจังหวัดลำพูนต่อไป

นิทรรศการศิลปะเด็กอาเซียนที่หอศิลป์

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
สำนักเลขาธิการอาเซียน ร่วมกับกรมศิลปากร จัด
“นิทรรศการจิตรกรรม ภาพถ่าย และศิลปะเด็ก
อาเซียน ครั้งที่ ๓” ขึ้นเมื่อวันที่ ๗-๓๐ พฤศจิกายน
๒๕๓๗ ที่ผ่านมา ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
หอศิลป์

นิทรรศการจิตรกรรม ภาพถ่าย และศิลปะ
เด็กอาเซียน ครั้งที่ ๓ เป็นกิจกรรมในโครงการ
นิทรรศการหมุนเวียน เพื่อแสดงผลงานของศิลปิน
ประเทศสมาชิกอาเซียน เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรี
และความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลของประเทศ
สมาชิกอาเซียนโดยผ่านสื่อศิลปะ โดยหัวข้อของ
นิทรรศการประเภทจิตรกรรม และภาพถ่าย คือ
“ศิลปินกับความรับผิดชอบต่อสังคม” ส่วนศิลปะ
เด็ก คือ “เทพนิยายและนิทาน” ซึ่งประกอบด้วย

ผลงานจากประเทศบรูไน ดารุสซาลาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย มีผลงาน จัดแสดงทั้งสิ้น ๓๐๐ ภาพ แบ่งเป็นผลงานของ ศิลปินประเทศสมาชิก ๕ ประเทศๆ ละ ๔๕ ภาพ รวม ๒๒๕ ภาพ และผลงานของศิลปินไทย ๗๕ ภาพ

ข่าวการมอบเงินสนับสนุนการอนุรักษ์ ภัยธรรมชาติ

คณะกรรมการรถไฟได้มอบให้ชมรม “เรา รักรถไฟ” ดำเนินการค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับการ รถไฟเพื่อใช้เป็นพื้นฐานการดำเนินกิจการรถไฟใน ปัจจุบันและพัฒนาให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศ ชาติและประชาชนยิ่งขึ้น เป็นการเฉลิมฉลอง โอกาสที่การรถไฟแห่งประเทศไทยสถาปนาครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๓๐

เรื่องราวเกี่ยวกับภัยธรรมชาติในการรถไฟในอดีต ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕, ๖ และ ๗ มีเก็บรักษาไว้ในรูปแบบของกระจกสไลด์ขนาดใหญ่จำนวนมากที่ห้อง บอร์ด หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร ซึ่งกำลังเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ชมรม “เรา รักรถไฟ” จึงได้นำเงินที่มีผู้มีจิตศรัทธาบริจาค ณ หอภัยพิบัติรถไฟสวนจตุจักรจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท มอบให้แก่กรมศิลปากรเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ ด้วยการถ่ายลงเป็นฟิล์มเนกาตีฟขนาดมาตรฐาน ปัจจุบันและจัดทำภาพถ่ายจากฟิล์มเหล่านั้น เพื่อให้ผู้ชำนาญของชมรม “เรา รักรถไฟ” ตรวจ พิจารณาหาข้อมูลและจัดทำคำชี้แจงประกอบภาพ เพื่อประโยชน์แก่การค้นคว้าต่อไป ด้วยความหวัง ว่านอกจากเรื่องราวที่เกี่ยวกับการรถไฟโดยตรง แล้วยังอาจจะได้ข้อมูลที่ขาดหายในประวัติศาสตร์ การขนส่งคมนาคมของประเทศไทยในรอบร้อยปีที่ การยานยนต์มีกำเนิดขึ้นในเมืองไทยอีกด้วย

นายสรรพสิริ วิริยศิริ ประธานชมรม “เรา รักรถไฟ” และที่ปรึกษาคณะกรรมการรถไฟได้ทำพิธี มอบเงินอนุรักษ์ภัยธรรมชาติกรมการรถไฟไทย ณ หอสมุด แห่งชาติ ท่าवासกรี เมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๗ เวลา ๙.๐๐ น. โดยท่านอธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้ รับมอบ

โกดักร่วมเผยแพร่นครประวัติศาสตร์พระ นครศรีอยุธยา

สำนักงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนาโครง การนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สังกัด กรมศิลปากร เตรียมการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ แนะนำโครงการ บริษัท โกดัก แห่งประเทศไทย สนับสนุนฟิล์ม ๕๐๐ ม้วนพร้อมล้างอัดขยายภาพ ขนาดใหญ่ สมาคม สโมสร-สยามคัลเลอร์สไลด์ สนับสนุนการบันทึกภาพ

ขณะนี้สำนักงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนา โครงการณ์นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้ เตรียมจัดนิทรรศการเคลื่อนที่เพื่อเผยแพร่การ ดำเนินงานของโครงการ โดยเน้นเรื่อง “นคร ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และวัดที่พระ มหากษัตริย์สร้าง” และใช้ภาพสีขนาดใหญ่ จำนวน ๑๓๐ ภาพ ซึ่งได้รับบริจาคฟิล์มสีพร้อมการอัดล้าง ขยายภาพจากบริษัทโกดักประเทศไทย และนาย ไพโรจน์ สีนะวัต ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์สมาคม สโมสร-สยามคัลเลอร์สไลด์ และคณะเป็นผู้บันทึก ภาพโบราณสถานในแง่มุมต่างๆ รวม ๙๔ แห่ง ภาพเหล่านั้นนอกจากจะนำไปจัดนิทรรศการแล้วยัง นำไปจัดพิมพ์หนังสือชื่อ “วัดที่พระมหา กษัตริย์สร้าง” ซึ่งจะจัดพิมพ์ในโอกาสจัดงานเฉลิมฉลอง สิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปี ในปี ๒๕๓๘

การจัดนิทรรศการครั้งนี้ จะเริ่มที่จังหวัด พระนครศรีอยุธยา จากนั้นจะเคลื่อนไปจัดที่ กรุงเทพมหานครและจังหวัดทุกจังหวัดต่อไป

จากสนาม

ภูมินามวิทยากับ ๑๐ จังหวัดมณฑลเขลียง

สมชาย เดือนเพ็ญ

มณฑลเขลียงในบทความนี้ ผู้เขียนขอ
นิยามว่าหมายถึงพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร
จังหวัดตาก จังหวัดชัยนาท จังหวัดนครสวรรค์
จังหวัดพิจิตร จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดสุโขทัย
จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดอุทัยธานี รวมเป็น ๑๐
จังหวัด เพื่อแยกให้เห็นชัดเจนว่า ๑๐ จังหวัด
เหล่านี้ มิใช่อาณาจักรล้านนาและมิใช่อาณาจักร
อยุธยาแต่ดั้งเดิม

นักปราชญ์สยามที่ทราบว่ามีอาณาจักรเขลียง
(สุโขทัย) กับอาณาจักรอยุธยาแบ่งเขตกันที่เมือง
ชัยนาทนั้น ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระปิยะมหาราชาธิราช
หลังจากสิ้นทั้ง ๒ พระองค์แล้วนักปราชญ์รู้พลัง
มักขีดเส้นให้เมืองชัยนาทกลายเป็นพื้นที่อาณาจักร
อยุธยาตัวอย่างสุดท้ายที่เห็นชัดเจนคือสมเด็จพระ
ปิยะมหาราชาธิราชโปรดให้รวมพื้นที่ชัยนาท
อยู่ในความปกครองของมณฑลนครสวรรค์และ
รวมพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์อยู่ในความปกครองของ
มณฑลพิษณุโลก ส่วนจังหวัดอุทัยธานีนั้นเดิมตั้ง
อยู่อำเภอหนองฉางแล้วเจ้าเมืองอุทัยธานีขอตั้ง
จวนอยู่ในพื้นที่เมืองชัยนาทจากนั้นก็ยึดพื้นที่เมือง
ชัยนาทเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดอุทัยธานีอยู่มา
จนถึงปัจจุบันผู้อ่านก็คงจะพอมองเห็นแล้วว่าอุทัย-
ธานีนั้นอยู่ในมณฑลเขลียงมาแต่ดั้งเดิม

ฉะนั้นใครที่จุดจังหวัดอุตรดิตถ์ไปรวมอยู่ใน
อาณาจักรล้านนาหรือตั้งจังหวัดชัยนาท จังหวัด
อุทัยธานี ไปรวมอยู่กับอาณาจักรอยุธยา ชาว

มณฑลเขลียงจึงได้แต่ชักชวนกันขยิบตาแล้วยิ้ม
เยาะว่าคนเหล่านั้นไม่รู้จักกำพืดอันแท้จริงของ
พวกเรา

เมื่อมีการยุบเลิกมณฑลพิษณุโลกและ
มณฑลนครสวรรค์ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว จึงคง
เหลือแต่พื้นที่จังหวัดต่างๆ รวม ๑๐ จังหวัดตั้งอ้าง
ข้างต้น บางครั้งชาวบางกอกก็เรียกมณฑลเขลียง
ว่าภาคเหนือตอนล่าง บางคราวก็เรียก ภาคกลาง
ตอนบน ยากแก่การนิยามพื้นที่ว่าหมายถึงท้องที่
ส่วนใดของสยามประเทศ ผู้เขียนซึ่งเป็นสายเลือด
ของ “กูนี้ไทยแท้ เลือดสุโขทัย” คนหนึ่งจึงขอ
นิยามในทางวิชาการว่า **มณฑลเขลียง** โดยนำชื่อ
อาณาจักรเก่าแก่ที่สุดและมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์
อักษรมากำหนดชื่อภูมิภาค ฉะนั้นถ้าหากพูดถึง
มณฑลเขลียง แล้วหมายถึงพื้นที่ ๑๐ จังหวัด

ดังที่กล่าวนามมานี้เท่านั้น

มณฑลเซลียงมี ๑๐ จังหวัด ๘๗ อำเภอ ๔ กิ่งอำเภอ ๘๓๕ ตำบล ๗,๔๕๖ หมู่บ้าน (เมื่อ ธันวาคม ๒๕๓๖) หลังจากวันที่ ๑ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเป็นวันสถาปนากระทรวงมหาดไทย ชื่อเมืองโบราณบางเมืองของมณฑลเซลียงถูกลดฐานะกลายเป็นตำบลบ้างแล้วในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๘

พ.ศ. ๒๔๔๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งราชวงศ์จักรีทรงมีพระราชนิยมให้ใช้ชื่อตำบลซึ่งเป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอเป็นนามของอำเภอ อำเภอซึ่งเป็นที่ตั้งศาลากลางโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า อำเภอเมือง และให้เปลี่ยนคำว่า เมือง ในระยะนั้นไปเรียกว่า จังหวัด แทน ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ เมืองหล่มสักเมืองสวรรคโลก เมืองเพชรบูรณ์ เมืองสุโขทัย จึงมีฐานะเป็นจังหวัดเท่าเทียมกัน

ฉะนั้น เมื่อเมืองไทยโบราณทั้งหลายเดินทางมาถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ ชื่อเมืองไทยโบราณเหล่านั้นก็เป็นได้ทั้งนามของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด อย่างไรก็ตามปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๓๗ ชื่อเมืองโบราณหลายเมืองได้หล่นหายไปจากทำเนียบท้องที่ของมณฑลเซลียงไปเสียแล้วมณฑลเซลียงจึงขอส่งบันทึกช่วยจำมาฝากกระทรวงมหาดไทย ดังต่อไปนี้

นามจังหวัด

ชื่อจังหวัดของมณฑลเซลียงทั้ง ๑๐ จังหวัด ยังคงรักษานามเมืองโบราณคติไว้ได้ครบ ซึ่งจังหวัดที่ใหม่ที่สุดคือจังหวัดอุดรดิตถ์ คำว่าเมืองอุดรดิตถ์ เริ่มใช้เรียกเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ แห่งราชวงศ์จักรีทรงพระราชทานนามนี้เมื่อ ๑๔๒ ปีที่ผ่านมา (๒๓๙๕-๒๕๓๗) ฉะนั้นเมืองอุดรดิตถ์จึงมีความเก่าแก่จวนจะครบ ๑๕๐ ปีหรืออีก ๘ ปีข้างหน้า

นามอำเภอ

ชื่ออำเภอที่ยังคงรักษานามเมืองโบราณก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๔) มี ๗ อำเภอ ดังนี้

อำเภอนครไทย สวรรคโลก ศรีสขนาลัย พิชัยลับแล มโนรมย์ สรรคบุรี

ชื่ออำเภอซึ่งใช้ตามนามเมืองโบราณที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้มี ๕ อำเภอ ดังนี้

อำเภอชาติตระการ ศรีเทพ คีรีมาศ น้ำปาดตรอน (ตรีสินธุ์)

ชื่ออำเภอที่ใช้ตามนามเมืองโบราณที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้มี ๘ อำเภอ ดังนี้

อำเภอกงไกรลาศ ขาดูรลักษบุรี บรรพต-พิสัย พยุหคีรี ศรีสำโรง พรหมพิราม เมืองอุดรดิตถ์ วิเชียรบุรี

ข้อสังเกตนามของอำเภอใน ๑๐ จังหวัดมณฑลเซลียง

ชื่อเมืองตรวนตรีสินธุ์ ผู้เขียนยังตรวจส่งหาผู้ร้ายจำเลยไม่พบ แต่เป็นผู้ลืมนำสร้อยนามเมืองโบราณที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้มา เป็นนามของอำเภอนำสรรเสริญ นายอำเภอผิน แดงสวน ผู้ดำรงตำแหน่งอำเภอตรวนขณะนั้นได้ดำริว่าชื่อโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำอำเภอแห่งนี้ ควรรักษานามเมืองเดิมไว้ จึงได้ตั้งชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนตรวนตรีสินธุ์ อย่างไรก็ตามชื่อของอำเภอก็ยังขาดวนเหลือเพียงแค่ว่า อำเภอตรอน จังหวัดอุดรดิตถ์ ชาวมณฑลเซลียงมักพูดเล่นกันว่า ผู้ชายอำเภอนี้คงทำหมันกันหมดแล้วจึงได้ชื่อว่า อำเภอตอน คืออักษร ร.เรือหล่นหายไปแล้วด้วย

ชื่อเมืองภูมิ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๔๘ ยังคงใช้นาม

อำเภอว่า อำเภอเมืองภูมิ แล้วเปลี่ยนนาม
อำเภอไปตามพระราชนิยมรัชกาลที่ ๖ ว่าอำเภอ
บางมูลนาก ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่นำสรรเสริญที่ยัง
รักษานามเมืองเดิมไว้ได้ที่ท้ายชื่อโรงเรียนมัธยม
ศึกษาประจำอำเภอนี้ว่า โรงเรียนบางมูลนากภูมิ
วิทยาคม

ชื่อเมืองชัยบาดาลและเมืองบัวชุม ภายหลัง
วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๕ แล้วเมืองชัยบาดาล
สถาปนาเป็นอำเภอชัยบาดาล เมืองบัวชุมถูกลด
ฐานะเป็นตำบลบัวชุม สังกัดอยู่ในความปกครอง
ของจังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วต่อมาหลังจาก พ.ศ.

๒๔๕๖ ผู้เขียนยังหาสาเหตุไม่พบอำเภอชัยบาดาล
และตำบลบัวชุมก็ถูกขโมยพื้นที่ไปสังกัดอยู่ใน
จังหวัดลพบุรีหน้าตาเฉยเมื่อ ๒ - ๓ ปีมานี้มี
ผู้แทน ราษฎรจังหวัดลพบุรีจะขอแยกอำเภอ
วิเชียรบุรี จ. เพชรบูรณ์มารวมจัดตั้งเป็นจังหวัด
นารายณ์เทพบุรี ชาวมณฑลเสลียงขอบอกชาว
จังหวัดลพบุรี ไว้ก่อนเลยว่า จะยึดพื้นฐานที่อำเภอ
ชัยบาดาลและตำบลบัวชุมกลับคืนมาดังเดิมแล้ว
จัดตั้งเป็นจังหวัด วิเชียรบุรี คงเหมาะสมถูกต้อง
ตามประวัติศาสตร์และดูดีกว่าจะตั้งเป็นจังหวัด
นารายณ์เทพบุรีเป็นไหนๆ

การอนุรักษ์

ต่อจากหน้า ๑๗

ความตอนหนึ่งในมาตรา ๒๔ ของพระราช-
บัญญัติ ๒๕๐๔ มีอยู่ว่า “...โบราณวัตถุหรือศิลป-
วัตถุที่ซ่อนหรือทอดทิ้งอยู่ ณ ที่ใดๆ โดย
พฤติการณ์ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถอ้างว่าเป็นเจ้าของ
ไม่ว่าที่ซึ่งซ่อนหรือฝังหรือทอดทิ้งไว้จะอยู่ใน
กรรมสิทธิ์หรือความครอบครองบุคคลใดหรือไม่
ให้ตกเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน...”

ก็เหมือนกับแร่ธาตุนั้นเองที่ไม่มีใครอ้างสิทธิ
เป็นเจ้าของได้นอกจากรัฐ แม้จะอยู่ใต้แผ่นดินที่มี
เอกชนครอบครองสิทธิแล้วก็ตาม

แต่ในความเป็นจริง ร้านค้าของเก่าจำนวน
ไม่น้อย ขาย “ของหลวง” กันอย่างเปิดเผย ไม่ว่า
จะเป็นชิ้นส่วนของโบราณสถาน ช่อฟ้า ใบระกา
หน้าบัน รูปเคารพ(พระพุทธรูป เทวรูป) รูปปฏิมา
อื่นๆ หรือตุ้(พระธรรม) ลายรดน้ำ ธรรมาสัน
บานประตูจำหลัก แม้กระทั่งห่อไคร้ หม้อไห
เครื่องประดับ (ลูกปัด สร้อย กำไล ต่างหู)
เครื่องมืออาวุธ (หอก ดาบ แหวน หลาว มีด)
โดยที่ของเหล่านั้น “ไม่มีผู้ใด” อ้างเป็นเจ้าของได้เลย

เมื่อเกิดเหตุใหญ่โตดังเช่น การขโมยทับหลัง
นารายณ์บรรทมสินธุ์จากปราสาทหินพนมรุ้ง

ลักลอบไปขายนอกประเทศจนต้องเจรจาขอคืนกัน
กลับเป็นว่าคนที่ผิดและถูกประณามมา คือผู้ที่
ปกป้องรักษา แต่รักษาเอาไว้ไม่ได้แต่ฝ่ายเดียวไม่
มีใครพาดพิงไปถึง “โจรปล้นอดีตของชาติ” แม้แต่
คนเดียว

ทางแก้...อยู่ที่คุณธรรมไม่ใช่กฎหมายอย่าง
เดียว เพราะกฎหมายของแต่ละประเทศย่อมไม่
เหมือนกัน แต่คุณธรรมและจริยธรรมนั้นเหมือนกัน
ทั่วโลก

ของทุกอย่างมีประโยชน์มากน้อยขึ้นอยู่กับวิธี
การใช้และความรู้ของผู้ใช้ด้วยเหมือนกัน พลอย
ย่อมมีค่าน้อยกว่ากรวดสำหรับไก่ฉินใด โบราณ
วัตถุสถานไม่ว่าจะทรงคุณค่า (priceless) เท่าไรก็
เป็นของ “ไร้ค่า” (valueless) ต่อคนจำพวกหนึ่ง
ซึ่งมักพิจารณาความสำคัญของสิ่งของตามหลัก
เศรษฐกิจ เพราะ “ความผูกพันทางใจ” “เกียรติ
ภูมิ” ของประเทศ “ความภูมิใจ” ฯลฯ เป็นของที่
“วัด” ไม่ได้ หรือ “นับ” ไม่ถูกจึงเข้าข่ายเป็นของ
“ไร้ค่า” ไปฉินนั้น

จึงควรที่เราจะร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์
โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศเอาไว้
เสียแต่วันนี้ เพราะพรุ่งนี้อาจหายไปเสียแล้ว

บทบาทของพระสงฆ์ : ผู้นำในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย

คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์

มรดกศิลปวัฒนธรรมไทยที่วัดจะรักษาได้นั้น เป็นผลงานของช่าง ๑๐ หมู่ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ส่วนมากเป็นผลงานของช่างสมัยก่อน เพราะ

๑. ทำประณีตได้มาก มีเวลามากไม่เร่งรีบ ไม่สนใจในเรื่อง “วัดถูสวนตัว”

๒. ช่างสมัยก่อนมีความถนัดในช่างประเภทนั้นๆ จริงๆ รักเสียก่อนแล้วจึงเรียน และมีความภาคภูมิใจในผลงานและฝีมือของตนอย่างยิ่ง รักษาชื่อเสียงมากกว่าจะเร่งผลิตเพื่อให้พอกินพอใช้ คือเป็นศิลปธุรกิจไป ผลงานจึงจริงใจจะหาคนอื่นมาทดแทนได้ยากในปัจจุบัน

๓. ศิลปวัตถุที่ทำให้วัดหรือถวายวัดนั้น เป็นการสร้างบุญบารมีของตนเองหรืออุทิศให้แก่บุคคล พระภิกษุที่ตนเคารพนับถือสูงยิ่ง จึงมีแรงบันดาลใจสูง เทหวัใจและฝีมือให้แก่งาน จึงไม่ต้องสงสัยว่าผลงานจะออกมายอดเยี่ยม

๔. ผู้มีฝีมือช่างสูงจะมีผู้อุปการะไม่คอยต้องห่วงครอบครัวและสวัสดิการส่วนตัว คนมีฐานะดี/มีหน้าที่สูงทางราชการ ถือว่าการอุปการะนั้นเป็นบารมีเกียรติดียศแก่ตน แม้วัดเองก็จะเชิดชูศิลปินทางการช่างเข้าวัด บางทีพระภิกษุผู้มีฝีมือจะตั้งสำนักสอนวิชาช่างในวัด สร้างศิลปินให้แก่สังคมไทยเสียมากกว่ามากจนเป็นที่เชื่อว่าผู้อุปการะใหญ่มี ๒ คณะด้วยกัน คือ

- วัด
- และวัง

ซึ่งก็เป็นความจริงอย่างเถียงไม่ได้เลย มาลองดูช่าง ๑๐ หมู่ก่อนก็ได้ว่ามีอะไรบ้าง

๑. **ช่างเขียน** เป็นช่างที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะอีก ๙ ช่าง ก็จะต้องพึ่งช่างเขียนทั้งสิ้น การหัดเขียนนั้น แบ่งออกเป็นหมวดๆ คือ กนก นารี กระปี่ คชะ

กนก ผู้ฝึกหัดจะต้องรู้จัก “แม่ลาย” เช่น กนก' ตัว กนกเปลว กนกใบเทศ และ กนกผักกูด เป็นต้น ครูแต่ละคนจะมีเอกลักษณ์คือ “ลายมือ” ที่เขียน กนกจะไม่เหมือนกัน ลูกศิษย์เห็นจะจำได้ว่า “ลายมือ” ไหนเป็นของใคร

นารี ไม่ได้แปลว่าผู้หญิง แต่หมายถึงความถึงรูปคน มีภาพพระและภาพนาง เขียนเพียง ๓ ด้านเท่านั้น คือ ด้านตรง ด้านข้าง และด้านเฉียง

นอกนั้นก็ยังมี “ภาพกาก” คือภาพไพร่พลอื่นๆ

กระบี่ หมายถึงภาพอสุรย์และอมมนุษย์ เช่น ยักษ์ต้องวาดหน้าตามบุคลิกของยักษ์ เช่น ปากขบ ตาจรเข้ (หรีดา) ปากแฉะ ตาโหลง

คชะ หมายถึงความถึงภาพสัตว์ทั้งหลาย เช่น ราชสีห์ หงส์ ครุฑ เป็นต้น ล้วนสัตว์หิมพานต์ และเป็นสัตว์ตามความคิดคำนึงของศิลปิน

๒. ช่างแกะ หรือ “แกะสลัก”

แกะสลักทั้งของเล็กและของใหญ่ เช่น แผ่น หน้าบันของโบสถ์วิหาร บานประตู บานหน้าต่าง หย่องใต้หน้าต่างของเรือฝากระดาน โต๊ะ ตู้ ฉาก ลับแล บังตาเป็น จากลายเขียนบนพื้นไม้ที่จะแกะสลัก

การแกะลวดลายที่ยอดเยี่ยมสำหรับในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น ได้แก่ บานประตูกลางพระวิหารพระศรีศากยมุณี ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งเชื่อว่า มีฝีมือพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยผสมอยู่ด้วย ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...อนึ่งบานประตูพระวิหารนั้น โปรดให้สลักลายชุดด้วยไม้แผ่นเดียว กรมหมื่นจิตรภักดีเป็นนายงาน เมื่อคิดอย่างเสร็จแล้ว ให้ยกเข้ามาในท้องพระโรงทรงสลักด้วยฝีมือพระหัตถ์ก่อนแล้วจึงให้ช่างทำต่อไป”

ในเรื่องบานประตูนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงอธิบายว่า “...บานทวารวิหารพระศรีศากยมุณี เป็นลาย

สลักซับซ้อนกันหลายชั้น งานวิจิตรนำพิศวงเป็นอย่างยิ่ง เคยได้ยินพูดกันว่าเดิมได้มาแต่เมืองเหนือคู่มือหนึ่ง ต้องพระราชหฤทัยว่าเป็นของงามจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำเดิมขึ้นอีก ๒ คู่ ประดิษฐานไว้ประจำพระวิหาร...”

ช่างแกะอีกประเภทหนึ่งแกะรูปลอยตัว เช่น แกะรูปสัตว์หัวเรือที่เรียกว่า “โขนเรือ” หรือแกะพระพุทธรูปขนาดใหญ่ การแกะช่างไม้ของเชียงใหม่ก็ถือว่าเป็นฝีมือของช่างแกะ

๓. ช่างสลัก แบ่งออกเป็น

- สลักหิน
- สลักหยวก
- สลักของอ่อน เช่น ฝัก เรียกว่าเครื่องสด ได้แก่ ฝือก มัน ฝักทอง
- สลักกระดาน

เครื่องสดต้องให้เสร็จภายในวันเดียว การทำงานต้องเป็นทีม เพราะทิ้งไว้นานไม่ได้

ที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันได้แก่ การสลักหยวก ใช้มีดปลายแหลมเพียงเล่มเดียวแล้วจึง “แทงหยวก” เป็นลายฟันปลา ลายฟันสาม ลายแข้งสิงห์เพื่อประกอบจิตกาธาน

๔. ช่างกลึง กลึงไม้ งาม เขา หรือหินให้เป็นสิ่งรูปทรงกลมต่างแบบ มีเครื่องกลึงหมุนรอบตัวเอง หัดเป็นช่างกลึง ได้ดลบันดาลเป็นชุดไว้เป็นมรดกชาติ ม.จ.ดำรง ปราโมช พระโอรสในกรมขุนวรจักรธรานุภาพทรงเป็นผู้ชำนาญในการกลึงดลบันดาล จนนิยม “เล่น” ตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ พระมเหสี เจ้าจอม เจ้านาย ทรง “เล่น” คือสะสมดลบันดาลกันมาก

๕. ช่างหล่อ

ผลงานคือพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรชินราช พระศรีศากยมุณี พระพุทธรชินสี สางแปลง รูปสัตว์หิมพานต์ นางธรณีบีบมวยผม ฝัพระหัตถ์ พระเจ้าประดิษฐวรการ

๖. ช่างปั้น

แฝงอยู่ในงานของช่างหล่อทั้งหมด คือปั้น แล้วจึงหล่อ ช่างปั้นมีหลายแขนงรวมทั้งพระเครื่องรางองค์เล็กๆ ช่างปั้น ช่างหุ่น ช่างหล่อ มีความสัมพันธ์กันมาก

๗. ช่างหุ่น ไม่ค่อยจะถาวรเช่นหุ่นใหญ่หรือหุ่นกระบอก หาดูได้ในพิพิธภัณฑ์และบ้านคุณเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ดกมาถึงนายอุทัย พาทยโกศล ไปจนถึงการปั้นหุ่นสำหรับทำหัวโขน

๘. ช่างรัก ที่รู้จักกันมากคือการเขียนลวดลายปิดทองรดน้ำและการเขียนภาพก้ามะลอแบ่งออกเป็น

- การเขียนน้ำยาปิดทองรดน้ำ ได้แก่ ดูปะระธรรมวัดเชิงหวาย ในหอศิลป์ ถนนเจ้าฟ้า
- การประดับกระจกสีแต่งซ่อฟ้า ใบระกา ฝาผนัง เสาระเบียง โดยใช้เทือกรักแล้วประดับกระจก
- ศิลปะการประดับมุก
- งานเครื่องเงิน

๙. ช่างบุ ตีแผ่นโลหะเป็นแผ่นแล้วบุ เช่น พระธาตุเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวงกลางเมือง-เชียงใหม่ พระพุทธรูปสำคัญ เช่น พระพุทธปฏิมาพระศรีสรวรรพชญ์ ทำขันน้ำ จอก ทัพพี พานรองทองม้าล้อและลงหิน ช่างยังเหลืออยู่แถวถนนเพชรบุรีปัจจุบัน

๑๐. ช่างปูน มีผลงานทางการก่อสร้างเคหะเจดีย์สถาน พุทธาวาสปราสาท พระราชมณเฑียร ฯลฯ มี พวก คือ

- ช่างก่ออิฐ
 - ช่างปูน
 - ช่างปั้นปูน ผลงานปั้นปูนยอดเยี่ยมดูได้จากวัดนางพระยา ศรีสังฆาลย์ หน้าบันโบสถ์วัดไล ลพบุรี ซึ่งถูกทำลายหมดแล้วลายปูนปั้นซุ้มประตูโบสถ์วัดวงษ์ม้องอยุธยา ฯลฯ
- ผลงานของช่างมรดกทางวัฒนธรรมไทยที่

เป็นวัดอุทยานจะมีอยู่ในวัดทั้งสิ้น หากพระไม่รักษาชาวบ้านจะเข้าไปช่วยอะไรก็ไม่ได้มาก การที่พระจะรักษามรดกเหล่านี้ได้จะต้อง

๑. เรียนรู้ประวัติและคุณค่าโดยกว้างขวาง
๒. ศึกษาอย่างจริงจัง จนเกิดความซาบซึ้งในศิลปะเหล่านั้น อย่างน้อยก็ภายในวัด
๓. มีการประชุมสัมมนาเช่นที่กำลังทำอยู่ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
๔. มีความสนใจอย่างจริงจังจนเกิด “เข้าเนื้อตา” ศิลปวัตถุนั้นพิจารณาและเห็นบ่อยๆ จะทำให้เกิดความซาบซึ้ง
๕. พยายามฟื้นฟูช่าง ๑๐ หมู่ดังกล่าวขึ้นในวัดที่พอจะทำได้

๖. อย่างน้อยสนับสนุนพระภิกษุที่สนใจให้เรียนรู้ทางการซ่อมแซมที่ไม่เป็นการทำลาย คือซ่อมจนไม่เหลือของเก่า

๗. เจ้าอาวาสอบรมพระเป็นระยะๆ ปรึกษาหารือกันในการหาวิธีจะดำรงศิลปวัตถุเอกลักษณ์ช่างไทยเอาไว้ ขณะนี้มักจะทำไปในรูปแบบ “วัตถุนิยม”

๘. สร้างพิพิธภัณฑ์ของวัดโดยจัดให้ถูกต้อง น่าดู น่าสนใจ หากทำได้ การเขียนประวัติของวัตถุสิ่งก่อสร้างที่น่าภาคภูมิใจ มรดกของวัดโดยปรึกษาเจ้าหน้าที่ศิลปากรจังหวัด

๙. แลกเปลี่ยนการดูงานระหว่างวัดต่างๆ เพราะแม้แต่ในจังหวัดเล็กๆ ทั่วประเทศจะมีมรดกชาติให้ชมได้เสมอ แต่มักจะขาดความสนใจ จนทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว

๑๐. เข้าหาอดีตที่พระเป็นตัวเอง เช่น ท่าน ขวัญอินโข่ง พระจริยานุวัตรเขมจารีเถระ ศิลป-ศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม พระเกี้ยวทองคำของกรรมการรณรงค์ภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ฯลฯ เจ้าอาวาส

วัดมหาชัย มหาสารคาม ซึ่งมรดกภาพไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ ผลงานทางวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน และ พิพิธภัณฑสถานของวัดท่านมอบให้แก่มหาวิทยาลัยศรี-นครินทรวิโรฒทั้งหมด

นอกจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมไทย ยังมีอีกเรื่องหนึ่งคือ เอกลักษณะในเชิงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเช่น ประเพณีการตักบาตรเทโว ประเพณีการตักบาตร ดอกไม้ ประเพณีแห่พระของภาคต่างๆ ประเพณี โยนบัว ฯลฯ โดยไม่ประยุคต์ให้มากเกินไป รักษา เอกลักษณะไว้ให้ได้ เป็นการอนุรักษ์มรดกศิลป วัฒนธรรมอีกทางหนึ่ง

ในสมัยก่อนวัดเป็นที่ร่มเย็นด้วยต้นไม้ และ พันธุ์พืชที่เป็นสมุนไพรเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านได้ เท่ากับรักษาสิ่งแวดล้อมไปในตัว และรักษาดำรยาพื้นบ้านเผ่าเผดดาให้ชาวบ้านอีกด้วย วัดเป็นที่ บรรเทาทุกข์ได้มากจริงๆ หน้าที่นี้ปัจจุบันจะเลยไป เกือบจะสิ้นแล้ว และต้องระวัง “ผู้หากินกับวัด” ด้วย

“บทบาทของพระสงฆ์ : ผู้นำในการ อนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย”

มรดกทางศิลปวัฒนธรรมไทยในวัดนั้น แบ่ง ได้เป็นหลายประการคือ

๑. มรดกทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ กุฏิ โบสถ์ วิหาร ฯลฯ
๒. มรดกทางศิลปวัตถุที่ล้ำค่าและจะทำอีก ไม่ได้แล้ว
๓. มรดกทางขนบธรรมเนียมประเพณีไทย เช่น ตักบาตรเทโว ชักพระ ทิ้งบัว แห่บังไฟ ฟ้อน ตามประเพณีนิยม ดนตรีเฉพาะงาน
๔. ศิลปะการป้องกันตัว มวย กระบี่ กระ- บอง ฟันดาบ เป็นการเตรียมคนเพื่อรักษาแผ่นดิน
๕. มรดกทางเภสัชกรรมชาวบ้าน
๖. มรดกทางพิธีกรรมทางศาสนาและ ประเพณีนิยม เช่น การบวชพระ บวชชี เณร การปฏิบัติธรรม

๗. บทบาทของด้านครอบครัว

๘. สถาบันกิจกรรมเยาวชนต่างๆ

ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัตถุอันเป็นผลงาน ของช่าง ๑๐ หมู่ นั้น อาจจะหาได้ตามพิพิธภัณฑ- แต่ที่จะมีให้ดูโดยสมบูรณ์นั้นยังคงมีอยู่ตามวัดวา อารามใหญ่ๆ ส่วนมาก มรดกทางช่าง ๑๐ หมู่ก็มี

๑. ช่างเขียน (ช่างวางแบบของช่างกลุ่มอื่น และเขียนฝาผนัง)

๒. ช่างแกะ (ไม้ งามช่าง เขา เขียว ฯลฯ)

๓. ช่างกลึง (ด้ามตาลปัตร หัวบันฑิต ขาโต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ)

๔. ช่างสลัก (สลักไม้ หิน งามช่าง ฯลฯ)

๕. ช่างหล่อ (หล่อพระพุทธรูป ภาพ เหมือนหล่อสัตว์ ฯลฯ)

๖. ช่างหุ่น ช่างหัวโขน

๗. ช่างโลหะ (บาตร ดีเหล็ก อาวุธ ฯลฯ)

๘. ช่างปูน (พระพุทธรูป สัตว์หิมพานต์ ยักษ์ เทวดา ฯลฯ)

๙. ช่างรัก (ช่างมุก ช่างประดับกระจก ช่างลงรักปิดทอง)

๑๐. ช่างบุ (ช่างทำขันและเครื่องใช้ด้วยเงิน ทอง นาก ฯลฯ)

งานเหล่านี้ที่เป็นชั้นยอดเยี่ยมมักจะอยู่ในวัง วัด และข้อสำคัญหาช่างฝีมือถึงไม่ค่อยจะได้ใน ปัจจุบัน

ความเสียหายและการทำลายทั้งทางตรง และรู้เท่าไม่ถึงการณ์มีดังต่อไปนี้ เพราะทางวัดไม่ ค่อยซาบซึ่งถึงคุณค่าของดีในวัด และเป็นการ ทำลายมรดกศิลปะและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง สูญเสียมรดกเหล่านี้ บางชิ้นยังคงอยู่ในประเทศ และบางชิ้นส่งออกนอกประเทศไปแล้ว ล้วนแต่ เป็นกิเลส และความมั่งคั่งของมนุษย์ทั้งสิ้น เช่น หินสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ที่กว่าจะตามกลับ เมืองไทยมาได้ต้องสู้ความกันอยู่หลายปี วัดจะ ต้องระวังเรื่อง

๑. พ่อค้าของเก่า ที่นำของใหม่มาแลก หรือ
ขอซื้อราคาถูกๆ

๒. เจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับการส่งออกทำ
งาน สะเพร่าด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

๓. การรื้ออาคาร เช่น โบสถ์หรือวิหารเก่า
ทิ้งเพื่อสร้างใหม่

๔. การจารึกชื่อผู้บริจาคเงินไว้บนสิ่งก่อสร้าง
ของวัดอย่างไม่มีรสนิยม และแสดงการทำ
บุญแสดงตัว

๕. ผู้อาศัยวัดไม่นึกถึงบุญคุณของพระและ
วัด ขโมยของออกขายเพื่อนำมาซื้อสิ่งบำเรอความ
สุข

๖. ผู้อยู่ในวัดไม่สนใจบำรุงรักษา บางที่ยัง
ทำลายด้วยความมั่งง่าย

๗. ซ่อมโบสถ์และสิ่งปลูกสร้างโดยทำลาย
ของเดิม เช่น โบกปูนขาวทับภาพผนัง เกิดขึ้นทั่ว
ประเทศ

๘. ศิลปวัตถุถูกปล่อยปละละเลยอย่างสุดๆ
กองไว้ ทำให้เสื่อมค่าและแตกหักเสียหาย

๙. ให้คนยืมอย่างไม่ระวังแล้วไม่ได้คืน
เกิดขึ้นแทบทุกวัดเก่า

๑๐. ไม่มีการอบรมบุคลากรในวัดให้รู้คุณค่า
ของสิ่งก่อสร้างและวัตถุล้ำค่าของวัด เช่น เอาตู้
พระธรรมไปใส่กับข้าว เป็นต้น

๑๑. ไม่รักษาความงามของวัดดูให้คงทน ไม่
ล้างขัดดูให้ดูสะอาดและเงางาม เช่น เครื่องโต๊ะหมู่
บูชา

๑๒. ไม่มีความรู้เกี่ยวกับนิรุกติศาสตร์ ทำให้
เราเสียประจักษ์หลักไม้ที่ฝีมือหาหัดเทียมยาก คือ
ประตูพระวิหารพระศรีศากยมุนีของวัดสุทัศน์

๑๓. เทศน์เรื่อง “การอนุรักษ์มรดกศิลป
วัฒนธรรม” เพื่อขอความร่วมมือจากชาวบ้าน
ผนังที่มีการเขียนภาพ ภาพเขียนใกล้ๆ ผนังจะมี
ชาวบ้านมาฟังเทศน์และนั่งฟังจนหลับไปสิ้น

ขอความร่วมมือจากศึกษาธิการและครูให้
สอนเด็กและเยาวชนในเรื่องนี้ โดยแทรกเข้าไป

ในวิชามนุษยศาสตร์ มีวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์
หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เป็นระยะๆ ไม่
เป็นการทำลายหลักสูตรและประมวลการสอนเลย
กลับจะเพิ่มความเป็นพลเมืองดีให้กับครูและ
นักเรียนเสียอีก ให้รักและหวงแหนมรดกไทย

๑๔. ขอความร่วมมือผู้ปกครองผ่านทาง
สมาคมผู้ปกครองและครู หรือมีการเรียกประชุมผู้
ปกครอง

๑๕. สร้างศูนย์รวม “มรดกไทย” ขึ้นในวัด
มอบให้พระภิกษุที่มีความรักและสนใจเรื่องนี้ ดูแล
รับผิดชอบ เช่น เจ้าคุณพระอริยานุวัตรที่มรณภาพ
ไปเมื่อเร็วๆ นี้ ท่านสร้างศูนย์มรดกไทยในวัด
รวบรวมเรื่อง

- วัตถุของเก่าต่างๆ
- หนังสือเก่าๆ มรดกของอีสาน
- ชุมชนนักวิชาการทั้งราษฎร์และหลวง
มาช่วยทำงาน

- จัดงานเฉพาะเรื่องนี้และมีนิทรรศการ

เมื่อท่านมรณภาพ พิพิธภัณฑ์ส่วนตัวของ
ท่านแห่งนี้ตกเป็นของวิทยาลัยฝึกหัดครูมหาสารคาม
จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ชมกันมาจนทุกวันนี้

๑๖. มีกลวิธีทำให้เยาวชนเข้าวัดที่พระภิกษุ
จะทำได้ คือ

- การพักแรมหรือออกค่ายในวัด เช่น
ที่วัดสวนแก้วของท่านพยอม นันทบุรี

- ใช้นิทานชาวบ้านที่สนุกเล่าให้นักเรียน
ฟัง เมื่อจบเรื่องจึงขมวดว่านิทานเรื่องนั้น สอน
ธรรมะข้อไหนของพระพุทธเจ้า เพื่อทำลายช่อง
ว่างระหว่างพระกับเด็กและเยาวชน วัดจึงควรรวบรวม
นิทานชาวบ้านและใช้แทนที่นิทานชาดก ซึ่ง
ผู้ฟังจะไม่ค่อยเห็นว่าเป็นธรรมดาและเรื่องของ
มนุษย์ธรรมดาๆ

- ให้นักเรียน (หากมีโรงเรียนในวัด)
เก็บนิทานชาวบ้านจากผู้ปกครองมาส่งให้ครูรวบรวม
และมอบให้แก่วัด เป็นการพัฒนาการเทศน์ให้
ทันสมัยและกระแสนิยมมากขึ้น

การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ (ต่อ)

พิสิฐ เจริญวงศ์

ตอนที่แล้วได้กล่าวถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นเรา เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของผู้สร้างสมัยก่อนคนรุ่นเรามีหน้าที่อนุรักษ์ไว้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา การพัฒนา และการอนุรักษ์เป็นเรื่องที่จะต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประโยชน์ของโบราณสถานและโบราณวัตถุ กล่าวถึงนิยามต่างๆ เพื่อชักชวนความเข้าใจให้ตรงกัน มาถึงฉบับนี้จะขอกกล่าวถึงการอนุรักษ์ และประชาชนจะช่วยกันอนุรักษ์ได้อย่างไร

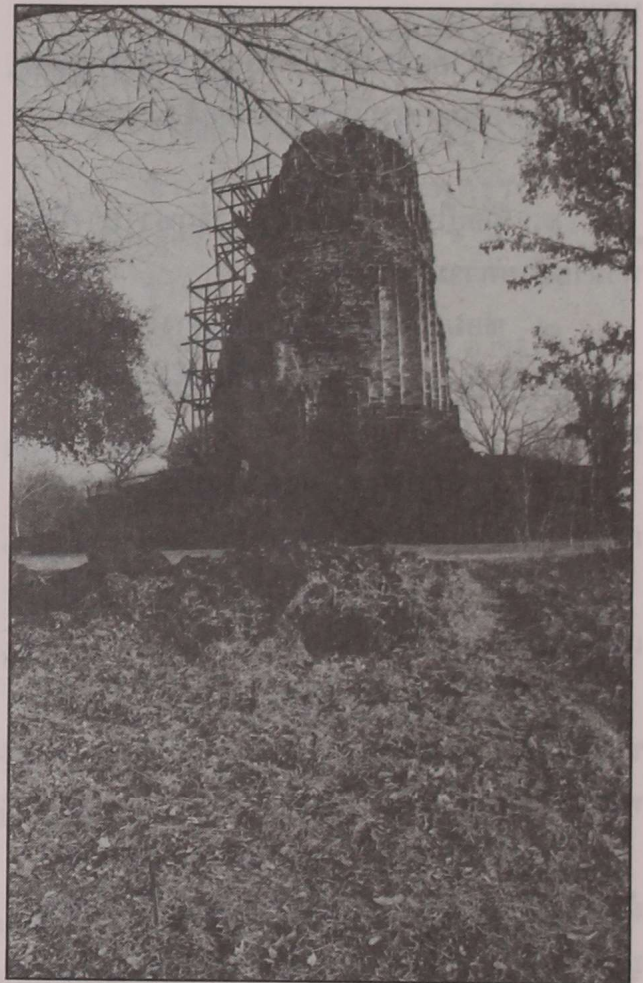
อนุรักษ์กันอย่างไร

ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นของเปราะบาง (fragile) การจะซ่อม บูรณะ หรือสงวนรักษานั้น ต้องระวังไม่ให้เสียหายไปกว่าเดิมหรือทำขึ้นใหม่ ซึ่งกลับเป็นการทำลายคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และความเป็นโบราณสถานและโบราณสถานวัตถุของสิ่งของนั้นๆ

หน่วยราชการที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในประเทศไทยคือ กรมศิลปากร ได้วางระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ ไว้ดังนี้

“ข้อ ๔ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใดๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

(๔.๑) ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิมและสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการ

ก่อสร้างการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียดเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบการพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่อไป

(๔.๒) ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่า โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ เป็นต้น และวางแผนรักษาคุณค่าและความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

(๔.๓) พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้นๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาหรือสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออกและบูรณะให้เหมือนเดิม

ข้อ ๕ การอนุรักษ์โบราณสถานใดๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมโดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย

ข้อ ๖ โบราณสถานที่มีการอนุรักษ์โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่าได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลาานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะทำนี้ ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุดที่เป็นหลักการในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด ทั้งนี้ต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสารเขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้

ข้อ ๗ โบราณสถานที่มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอด ควรทำแต่เพียงเสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น

ข้อ ๘ การนำวิธีการและเทคโนโลยีฉบับใหม่มาใช้ในงานอนุรักษ์เพื่อความมั่นคงแข็งแรง จะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว

จึงจะนำมาใช้ได้โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป

ข้อ ๙ การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๐ ในกรณีที่จะต้องทำขึ้นส่วนของโบราณสถานที่ขาดหายไปขึ้นใหม่เพื่อรักษาคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมและให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป การทำขึ้นส่วนขึ้นใหม่นั้น อาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำขึ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกันหรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม

ข้อ ๑๑ การอนุรักษ์ขึ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุ ซึ่งติดหรืออยู่ประจำโบราณสถานนั้นๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษาหรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อคงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูชนียวัตถุที่มีการเคารพบูชาสืบเนื่องมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว

ข้อ ๑๒ ซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมขึ้นส่วนต่างๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเพียงการรวบรวมขึ้นส่วนต่างๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วนสำหรับขึ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้นก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้

ข้อ ๑๓ การอนุรักษ์ซากโบราณสถานซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีนั้นทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังจากขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า

ข้อ ๑๔ โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถาน

อันเป็นที่เคารพบูชาซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลงลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำโบราณสถานนั้น หมดคุณค่าหรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป

ข้อ ๑๕ เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำชิ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว

ข้อ ๑๖ โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่จำเป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ทั้งนี้ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิมทีเดียว แต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องมีลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

ข้อ ๑๗ โบราณสถานต่างๆ ทั้งที่ขึ้นทะเบียนแล้วและยังไม่ขึ้นทะเบียน จะต้องมีการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรง สวยงามอยู่เสมอ

ข้อ ๑๘ กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้น ควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

ข้อ ๑๙ ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการอื่นๆ หรือสถาบันเอกชน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบหรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ

ข้อ ๒๐ งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัยโดยมีภาพประกอบ ซึ่งเป็นภาพถ่ายเส้นและภาพถ่าย และจะต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณงานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ข้อ ๒๑ ให้อธิบดีกรมศิลปากร รักษาการให้เป็นไปตามระเบียบนี้”

ส่วนระเบียบหรือหลักการในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ นั้น ไม่มีประกาศเป็นเอกเทศ คงอนุโลมให้ใช้ระเบียบข้อ ๑๐ และ ๑๑ ของระเบียบการอนุรักษ์โบราณสถานข้างต้นไปพลางก่อน

ขอให้อธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งเป็นสากลเปรียบเทียบกับอดีต จะเห็นว่าเป็นไปในทำนองเดียวกัน

๑. พระราชกระแสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการบูรณะพระปรางค์วัดอรุณราชวราราม

“...การซ่อมพระปรางค์วัดอรุณและบริเวณตอตั้งใจว่าจะรักษาของเก่าที่ยังคงใช้ได้ไว้ให้หมดถึงสีจะมัวหมองเป็นของเก่ากับใหม่ต่อกัน เช่นรูปภาพ เขียนลายเพดาน เป็นต้น อย่าได้พยายามที่จะแต่งของเก่าให้สุกสดเท่าของใหม่ ถ้าหากกลัวอย่างคำที่เรียกว่าต่าง ให้พยายามที่จะประสมสีใหม่อ่อนลง อย่าให้สีแหลมเหมือนที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้พอให้กลืนกันไปกับสีเก่า ลวดลายทุกรูปพรรณอันใดก็ตามให้รักษาคงไว้ตามรูปเก่า ถ้าจะเปลี่ยนแปลงแห่งใดสิ่งใดให้ดีขึ้น ต้องให้ทราบทูลก่อน...”

๒. รายงานการตรวจสภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม

“...การซ่อมแซมงานเขียนทั้งปวงในพระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามนั้น การเขียนอื่นๆ ก็ตามธรรมดา สำคัญอยู่แต่การเขียนผนังเท่านั้น เพราะว่าของเก่าทำไว้อย่างสุดฝีมือของช่างเอกใน

เวลานั้น ในการที่เพลิงไหม้ครั้งนี้ก็ไม่ได้ทำให้เสียหายไปหมดผนังเขียนทั้งหมดคิดเป็นตารางเมตรได้ ๓๖๖ เสียไปน้อยกว่าที่ยังคงดี คือ

ปูนไม่แตกสีไม่เสีย ๒๒๔ ตารางเมตร

ปูนไม่แตกสีเสีย ๓ ตารางเมตร

ปูนแตกสีไม่เสีย ๖๑ ตารางเมตร

ปูนแตกสีเสีย ๑๙ ตารางเมตร

ปูนกระเทาะหาย ๔๗ ตารางเมตร

ที่ปูนไม่แตกสีไม่เสีย ควรคงเอาไว้ให้กุลบุตร ภายหน้าได้ดูต่อไป ดึกว่าลบเขียนใหม่หมด ส่วนที่บุบสลายเสียไปนั้น จะทำได้เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งเขียนเลียนให้เหมือนของเก่า อย่างหนึ่งเขียนให้ด้อย่างใหม่ ตามฝีมือช่างทุกวันนี้ เมื่อพิจารณา ดูในสองอย่างนี้ว่าอย่างใดจะดีกว่ากัน ก็เห็นว่า อย่างเขียนเลียนให้เหมือนเก่า ส่วนที่ปูนไม่แตก แต่สีเสีย และที่ปูนแตก สีเสีย และปูนกระเทาะ หายนั้นไม่มีอย่างอื่น ถ้าทำเช่นนั้นการที่จะต้องทำก็ น้อย จะคงไว้ตามเดิมได้ถึง ๒๒๔ ตารางเมตร จะต้องเขียนใหม่ ๑๔๑ ตารางเมตรเท่านั้น และ ในส่วนที่เขียนใหม่นี้จะได้ตามสำเนาเก่า ๖๑ ตารางเมตร จะเป็นใหม่แท้ ๘๐ ตารางเมตร...

๓. พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวถึงมกุฎราชกุมาร เมื่อคราว เสด็จประพาสจังหวัดเพชรบุรีเกี่ยวกับวัดใหญ่ สุวรรณาราม

“...พระในวัดนี้ตั้งแต่พระครูเป็นต้นไปเป็น ข้างด้วยกันโดยมากรู้จักรักษาของเก่าดีเป็นอย่างยิ่ง เช่นการเปรียญซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ท่อนไหนผุ เปลี่ยนแก้ไม้ท่อนนั้น ส่วนที่เป็นลวดลายสลักหรือ เขียนอันยังจะใช้ได้เก็บของเก่าประกอบอย่างดี ที่สุดซึ่งจะทำได้ แต่ในการซึ่งจะซ่อมขึ้นให้ดีขึ้น บริบูรณ์อย่างเก่านั้น ไม่ต่อมีฝีมือพระ ถึงฝีมือช่าง หลวงทุกวันนี้ก็ยากที่จะให้เข้ากันกับของเดิมได้ รูปภาพเทพชุมนุมที่ผนังเป็นชั้นๆ ในผนังอุโบสถดู ได้ทุกตัวและเห็นได้ว่าไม่มีฝีมือแห่งใดในกรุงเทพฯ

เหมือนเลย เช่น หน้ายักษ์ไม่ได้เขียนเป็นหัวโขน เขียนเป็นหน้าคนอ้วนๆ ย่นๆ ที่ซึ่งเป็นนกนกก ก็เขียนเป็นหมวดเคราแต่อย่าเข้าใจว่าเป็นภาพกาก ผู้ที่เขียนรูปนั้น ความคิดเรื่องเครื่องแต่งตัว รู้ว่า จะสอดคล้องอย่างไรไม่ได้เขียนยุ่งๆ อย่างทุกวันนี้ รูปนั้นอยู่ข้างจะลบเลือนมา เพราะเหตุว่าคงจะได้ เขียนก่อน ๓๐๐ ปีขึ้นไป เว้นแต่ด้านหน้า มาร ผจญที่ชำรุดมาก จึงได้เขียนเพิ่มขึ้นใหม่ ก็เลย เห็นได้ถนัดว่าความคิดไม่ตลอดลงร่องรอย เสาปูน แต่งทาสีน้ำมันเขียนลายรดน้ำ เปลี่ยนแม่ลายต่าง กันทุกคู่ แต่กรอบเชิงอย่างเดียวกัน กรอบเชิงงาม หนัก...”

๔. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ถึงสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เกี่ยวกับการซ่อมหอไตรวัดระฆังในสาสน์สมเด็จพระ เล่มที่ ๑๗ หน้า ๑๓๖-๑๓๗

“...การซ่อมหอไตรวัดระฆัง ยังกราบทูล อนุโมทนาไม่ได้เพราะยังไม่ได้ไปเห็นว่าทำอย่างไร อันการซ่อมนั้นความหมายแต่ก่อนกับเดี๋ยวนี้ย่อม เติบโตเลื่อนความเข้าใจกันไปเสียแล้ว แต่ก่อนขึ้น ชื่อว่าซ่อมแล้วก็คืออะไรที่แตกหักก็ทำให้เสียให้ดีขึ้น เดียวนี้ขึ้นชื่อว่าซ่อมแล้ว อะไรที่เก่าก็ทำให้เห็น เป็นใหม่หมด เช่น รูปภาพที่พระอาจารย์นาถ เขียนไว้ที่หอไตรนั้นนับอายุก็ตั้ง ๑๕๐ สี่ย้อมเก่า ไปมากทีเดียว ถ้าซ่อมให้เป็นใหม่จำเป็นต้องทาสี ทับเก่า การทำนั้นลึงก็ทำได้ “ท่านหนู” ซึ่งอาศัย อยู่ ณ หอไตรนั้นว่ามีกับนาถคงไม่ทำเช่นนั้น...”

๕. ปาฐกถาเรื่องสงวนรักษาของโบราณ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพนายกรัฐมนตรีสยาม ทรงแสดงแก่ เทศาภิบาล ณ พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ ตอนหนึ่ง ความว่า

“...ลักษณะการสงวนของโบราณที่ราช-
บัณฑิตสภาทำมานั้น วิธีจัดสงวนโบราณสถานกับ
โบราณวัตถุผิดกัน ในตอนนี้จะว่าด้วยสงวน
โบราณสถานก่อน วิธีสงวนโบราณสถานกำหนด
การที่ให้เป็น ๓ อย่าง อย่างที่ ๑ คือ การค้นให้รู้
ว่ามีโบราณสถานที่ไหนบ้าง ดังเช่นราชบัณฑิตย
สภาได้มีตราขอให้ทราบเพื่อจะทำบัญชีและหมาย
ลงแผนที่ประเทศสยามไว้เป็นตำรา อย่างที่ ๒
การตรวจคือ เมื่อรู้ว่าโบราณสถานมีอยู่ ณ ที่ใด
แล้ว แต่งให้ผู้เชี่ยวชาญออกไปยังที่นั้นพิจารณาดู
ให้รู้ว่าเป็นของอย่างไร สร้างในสมัยใดและเป็น
ของสำคัญเพียงใด การตรวจนี้บางแห่งต้องขุดหา
แนวรากผนังและค้นลวดลายต้องมากบ้างน้อยบ้าง
ตามลักษณะสถานนั้น อย่างที่ ๓ การรักษา ซึ่ง
นับว่าเป็นการยากยิ่ง ในเวลานี้ยังเหลือกำลังราช-
บัณฑิตยสภาที่จะจัดการรักษาได้ทุกแห่ง จึงคิดจะ
จัดการรักษาแต่ที่เป็นสถานสำคัญและที่พอจะ
สามารถรักษาได้เสียก่อน ถึงกระนั้นก็ยังต้องผ่อน
ผันทำไปทีละน้อยเพราะต้องหาเงินสำหรับจ่ายใน
การรักษานั้น จำเป็นต้องกำหนดลักษณะการ
รักษาเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต่ำเป็นแต่ห้ามปรามมิให้
ผู้ใดรื้อทำลายโบราณสถานมิให้พังอีกต่อไป ยก
ตัวอย่างดังเช่น ได้ทำที่พระราชวังกรุงศรีอยุธยา
และที่ในเมืองลพบุรี เป็นต้น การรักษาโบราณ-
สถานซึ่งนับว่าเป็นชั้นสูงนั้น คือ ปฏิสังขรณ์ให้คืน
ตัวอย่างเดิม เรื่องนี้ฝรั่งเศสกำลังพากเพียรทำที่
นครธม ราชบัณฑิตยสภาก็กำลังที่ปรารภสามยอด
เมืองลพบุรีดูแห่งหนึ่งเพื่อจะให้อายุยืนยาวและ
สิ้นเปลืองเท่าใด แต่ถ้าว่าถึงเรื่องปฏิสังขรณ์แล้ว
ประเทศเรามีภาษีอยู่อย่างหนึ่งด้วยมักมีบุคคล
ภายนอกศรัทธาบำเพ็ญกุศลในการสังขรณ์วัดวา
อารามของโบราณ ซึ่งควรนับว่าช่วยรัฐบาลได้มา
แต่ในเรื่องนี้ทางเสียที่ต้องป้องกันก็มีอยู่ด้วยในการ
ปฏิสังขรณ์บางรายผู้ทำมักชอบรื้อหรือแก้ไขแบบ
อย่างของเดิมเปลี่ยนแปลงไปตามชอบใจตนจน
เสียของโบราณ มีตัวอย่างปรากฏในมณฑลพายัพ

หลายแห่งจนเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
เลียบมณฑลนั้นทรงรำคาญ ได้พระราชทานพระ
ราชทรัพย์โปรดให้ราชบัณฑิตยสภาอำนวยการ
ปฏิสังขรณ์หอธรรมวัดพระสิงห์ให้คืนดี และคง
ตามแบบเดิมไว้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ผู้อื่นแห่งหนึ่ง

ในเรื่องการปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ราช-
บัณฑิตยสภาใครจะให้เทศาภิบาลคอยสอดส่องใน
ความ ๓ ข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

ข้อ ๑ ถ้ามีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์โบราณ-
สถานที่สำคัญ ขอให้ชี้แจงแก่เขาให้ทำตามแบบ
เดิมอย่าให้เปลี่ยนแปลงรูปร่างและลวดลายไปเป็น
อย่างอื่นเอาตามชอบใจ

ข้อ ๒ อย่าให้รื้อทำลายโบราณสถานที่สำคัญ
เพื่อจะสร้างของใหม่ขึ้นแทน ข้อนี้มีเรื่องตัวอย่าง
จะยกมาแสดง เช่น ที่วัดพลับพลายชัยเมืองเพชรบุรี
เดิมทีโบสถ์โบราณที่หน้าบันปั้นปูนเป็นภาพเรื่อง
พระพุทธประวัติเมื่อเสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ
งานนาคูยี่งัก ใครๆ ไปเมืองเพชรบุรี แม้ที่สุดจน
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จไปยังวัดพลับปลา
ชัยเพื่อไปชมรูปภาพที่หน้าบันนั้น ครั้นถึงรัชกาล
ที่ ๖ เกิดไฟไหม้เมืองเพชรบุรีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ วัด
พลับพลายชัยถูกไฟไหม้ด้วย แต่ผนังโบสถ์กับรูป
ปั้นที่หน้าบันยังดีอยู่ ถึงสมัยนั้นข้าพเจ้าออกจาก
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสียแล้ว แต่
เผอิญมีกิจไปเมืองมีกิจไปเมืองเพชรบุรีก็ไปที่วัด
พลับพลายชัยตามเคย ไปได้ความว่าพวกชาวเมือง
กำลังเรียไรกันจะปฏิสังขรณ์ หัวหน้าท้ายคนหนึ่ง
บอกข้าพเจ้าว่าโบสถ์เดิมเล็กนัก เขาคิดจะรื้อลงทำ
ใหม่ให้ใหญ่โตกว่าเก่า ข้าพเจ้าได้ตักเตือนว่าโบสถ์
เดิมนั้นมีลายปั้นที่หน้าบันเป็นสิริของวัดไม่ควรจะ
รื้อลงทำใหม่ ถ้าประสงค์จะมีโบสถ์ให้ใหญ่โตก็
ควรสร้างโบสถ์ใหม่ เอาโบสถ์เดิมไว้เป็นวิหาร
ข้าพเจ้าสำคัญเขาจะเชื่อก็วางใจ ต่อมาจึง
ทราบว่ามีผู้ถือตัวว่าเป็นช่างคนหนึ่งเข้าไปขึ้นรับ
ว่าจะปั้นรูปที่หน้าบันมิให้ผิดเพี้ยนของเดิมได้
พวกทนายกับพระสงฆ์หลงเชื่อ ก็ให้รื้อโบสถ์เดิม

ลงสร้างใหม่ด้วยเห็นว่าจะเปลืองน้อยรูปภาพของเดิมก็เลยพลอยสูญ และเลยไม่มีใครชอบไปดูวัดพลับพลาชัยเหมือนแต่ก่อน เพราะภาพที่ปั้นขึ้นแทนเลวทรามรำคาญตาไม่น่าดู ลากพระสงฆ์วัดนั้นก็เห็นจะพลอยตกไปด้วย

ข้อ ๓ วัดโบราณที่ทำการปฏิสังขรณ์นั้นมักมีผู้ศรัทธาสรางสิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติมของโบราณ ดังเช่นสร้างพระเจดีย์ขนาดย่อมๆ ขึ้นบรรจุอัฐิธาตุของญาติวงศ์ เป็นต้น ของที่สร้างเพิ่มเช่นว่านี้ไม่ควรจะสร้างขึ้นในอุปจารใกล้ชิดกับของโบราณที่ดั้งเดิมด้วยอาจพาให้ของโบราณเสียหายและไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้สร้าง เพราะฉะนั้นควรจะให้กะที่ไว้เสียส่วนหนึ่งในบริเวณวัดนั้นสำหรับให้สร้างของใหม่ของนั้นจะได้อยู่ถาวรสมปรารถนาของผู้สร้างการปฏิสังขรณ์วัดย่อมมีผู้เป็นหัวหน้าอำนวยการและมักเป็นพระภิกษุ ขอให้เทศาภิบาลชี้แจงข้อที่ควรระวังให้ทราบเสียแต่ก่อนลงมือปฏิสังขรณ์ ถ้าสงสัยหรือขัดข้องอย่างไรก็ควรรีบออกมาให้ราชบัณฑิตยสภาทราบจะได้ป้องกันหรือเกื้อหนุนให้ทันการ ความเช่นว่านี้มีตัวอย่างจะยกมาแสดงเมื่อสักสองปีมาแล้ว มีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุหริภุญชัยที่เมืองลำพูน เห็นว่าแผ่นทองแดงที่หุ้มพระมหาธาตุมีชำรุดอยู่มากจะขอลอกแผ่นทองแดงเสียและใช้ใบกปูนซีเมนต์แทน เจ้าพระยามุขมนตรีเมื่อยังเป็นพระยาราชนกุลสมุทเทศาภิบาลมณฑลพายัพบอกมาก็หารือราชบัณฑิตยสภาห้ามไว้ทัน แผ่นทองแดงของโบราณอันมีชื่อผู้ถวายจาริกอยู่โดยมากจึงมิได้สูญเสีย...”

จะเห็นได้ว่าหลักการส่วนใหญ่ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปก็มากนัก ที่ต่างกันจึงเป็นเพียงรายละเอียดที่เพิ่มขึ้นเพราะสมัยก่อนยังไม่มีวิชาการอนุรักษ์(ศิลปกรรม/ศิลปวัฒนธรรม)ตัวอย่างที่ลอกมาเป็นอนุสาวรีย์ จึงอาจเป็นเพียงข้อสังเกตและสำนึก ซึ่งเกิดจากการผูกพันกับมรดกวัฒนธรรมของท่านเหล่านั้น ซึ่งบังเอิญเหลือเกินที่

พ้องกับแนวคิดในปัจจุบัน

หน้าที่ของทุกคน

ทุกประเทศมีกฎหมายคุ้มครองสมบัติวัฒนธรรมด้วยกันทั้งนั้น ประเทศเรามีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุ โบราณสถาน ฯลฯ พ.ศ.๒๕๐๔ และบางประเทศยังลงนามในอนุสัญญาระหว่างประเทศและทำสัญญากับบางประเทศป้องกันการนำเข้า ส่งออกโบราณวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาตินั้น กลายเป็นสินค้าซื้อขายกันของคนกลุ่มหนึ่งไปแล้ว นับวันธุรกิจประเภทนี้จะยิ่งใหญ่ขึ้นมีอิทธิพลมากขึ้นเพราะทุนน้อยกำไรมาก เมื่อถูกจับได้ก็ไม่ค่อยถูกดำเนินคดี เพราะบุคลากรทางกฎหมายไม่เข้าใจผลกระทบต่อประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองและเป็นคดีที่ต่างไปจากการทำร้ายร่างกายจนเลือดตกยางออก ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลที่ว่าพระราชบัญญัติของเราไม่ประกาศเจตนารมณ์ชัดเจนไม่ชี้แจงว่าสิ่งที่ต้องการคุ้มครองนั้นสำคัญต่อประเทศชาติอย่างไร และไม่ระบุให้ทั้งรัฐและเอกชนช่วยกันสงวนรักษาเอาไว้เหมือนกฎหมายของบางประเทศ คนทั่วไปรวมทั้งบุคลากรทางกฎหมายจำนวนหนึ่งด้วย จึงไม่เข้าใจและสนใจกฎหมายที่ค่อนข้างพิเศษฉบับนี้

การค้าขายของเก่า...โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โดยทั่วไปนั้นทำได้ทราบได้จดทะเบียนขออนุญาตทำการค้าและเสียค่าธรรมเนียมไม่ให้ขาดทุกปี แต่ของที่ซื้อขายนั้นต้องพิจารณากันให้ดีว่าผิดกฎหมายหรือไม่ เพราะนัยแห่งกฎหมายนั้นของที่ซื้อขายกันได้ควรจะเป็นของที่เป็นสมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้างขึ้นมา ไม่ใช่ของที่ลักลอบขุดมาจากสถานที่ที่เป็นสมบัติของแผ่นดิน เช่น แหล่งโบราณคดี หรือโบราณสถานต่าง ๆ

มุดันควา

ศรีภัทรา หอมชื่น

“มุดันควา” ฉบับนี้มีข้อมูลใหม่จากการจัดเก็บเอกสารทางจดหมายเหตุของกองจดหมายเหตุแห่งชาติเปิดบริการให้ประชาชนเข้าค้นหา เพื่อนำไปเป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษาหรือการวิจัย นอกจากนี้ก็มีหนังสือใหม่ของจดหมายเหตุสาขาต่างๆ บริการแก่ประชาชนผู้สนใจอีกหลายเล่มด้วยกัน

เอกสารกองข่าวและการต่างประเทศ มท. พ.ศ.
๒๔๘๐-๒๕๑๙

ข้อมูลใหม่ทางจดหมายเหตุแห่งชาติที่เริ่มเปิดบริการตั้งแต่วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ เป็นต้นไปเป็นเอกสารของกองข่าวและการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๑๙ รหัสเอกสาร (๑) มท.๓.๑ สรุปเรื่องราวการปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจการชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดกับประเทศไทยรายงานความเคลื่อนไหวของทูตและกงสุลต่างประเทศ การประชุมสัมมนาระหว่างประเทศ เอกสารที่เกี่ยวกับข่าวที่เกี่ยวกับกระทรวงมหาดไทย และผู้อพยพทั้งพม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม จีนฮ่อ และจีนคณะชาติ

ขอเข้าค้นคว้าศึกษาได้ที่ห้องบริการค้นคว้า
ชั้น ๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

กำลังใจ

กำลังใจ เป็นหนังสือ ปลุกสร้างกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังท้อแท้ ไม่ว่าจะมีความทุกข์ทรมานมาจากเรื่องใดก็ตาม หนังสือกำลังใจแบ่งออกเป็น ๒ ภาค คือ ภาควิชาการและภาคปฏิบัติ ในภาควิชาการนั้นเป็นการหนังสือสร้างกำลังใจ ส่วนภาคปฏิบัตินั้นในการสำรวจตัวเอง

การแกะสลักผักสดและผลไม้

การแกะสลักผักสดและผลไม้ เขียนโดย อาภาจจินต์ ซึ่งเรียบเรียงจากความรู้ที่ได้ร่ำเรียนมาและจากประสบการณ์ที่ได้สอนมาเป็นเวลากว่า ยี่สิบปีเศษ ด้านเนื้อหานั้นผู้เขียนได้อธิบายตามลำดับขั้นตอนรายละเอียดของการปฏิบัติ ผู้อ่านสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง การแกะสลักผักสดและผลไม้ต่างๆ เป็นงานประณีตศิลป์ที่ช่วยเสริมให้การจัด ตกแต่งโต๊ะอาหารสวยงามสดชื่นยิ่งขึ้น อีกทั้ง แม้แต่ชาวต่างชาติ เมื่อได้ประจักษ์แก่สายตายังชื่นชมในความสามารถและฝีมือของคนไทย (เลขเรียกหนังสือ ๗๔๕.๕๕ อ ๖๓๔ ก)

ธรรมเนียมนิยมในการอ่านทำนองเสนาะ

วัฒนะ บุญจับ

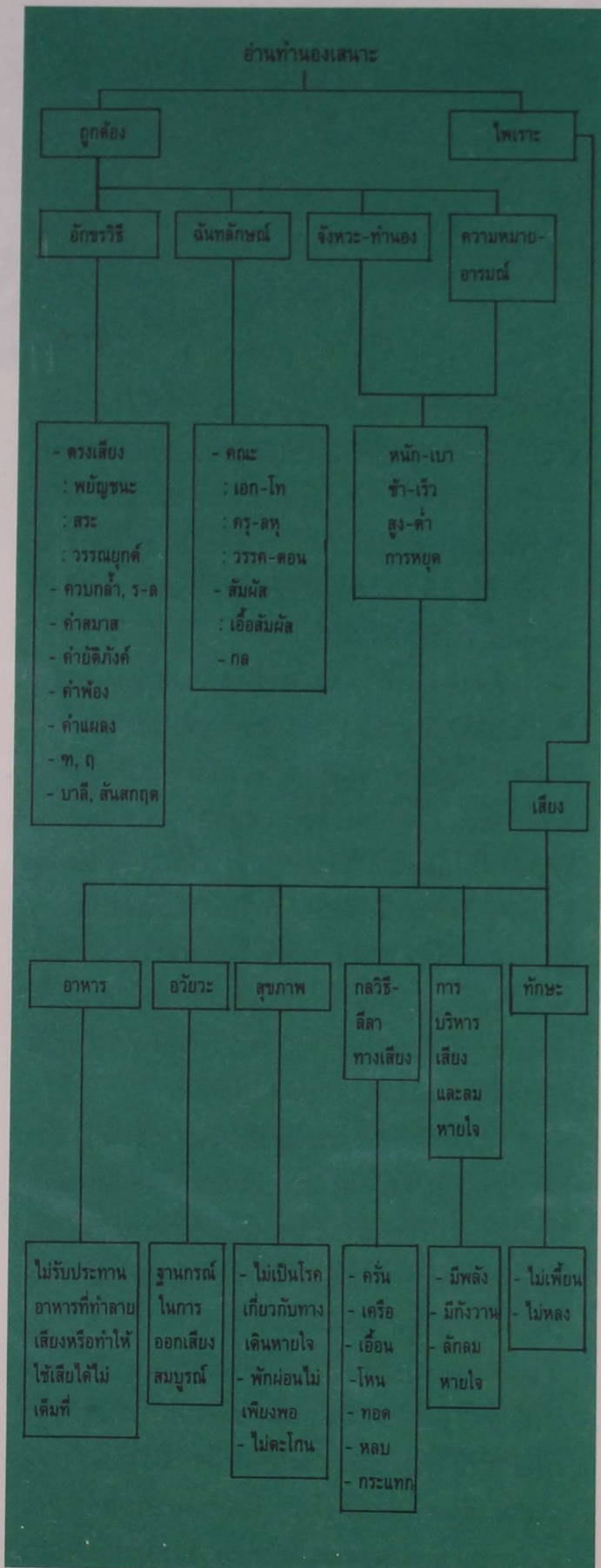
ศิลปะแห่งการเรียบเรียงคำขึ้นเป็นบทร้อยแก้ว และการนำถ้อยคำมาเรียงร้อยตามแบบบังคับทางฉันทลักษณ์จนเกิดเป็นบทวรรณกรรมร้อยกรองของไทย นับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และทรงค่ายิ่ง ถึงแม้ผลงานวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองจะปรากฏเป็นจำนวนมากในวงวรรณศิลป์ แต่มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องให้เป็นวรรณคดีกวีนิพนธ์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าผลงานวรรณคดีกวีนิพนธ์ที่เป็นอมตะเหล่านั้น ล้วนเกิดจากความเป็นอัจฉริยะของกวีที่รู้จักคัดเลือกลักษณะคำประพันธ์ได้เหมาะสม ประกอบกับการจัดวางคำในบทประพันธ์เพื่อสะท้อนความนึกคิดออกมาสู่ผู้อ่านได้อย่างเหมาะสมเจาะลงตัว จนสามารถตรงความรู้สึกของผู้อ่านไว้กับงานวรรณคดีกวีนิพนธ์ได้ทั้งสิ้น

เพื่อเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวอันน่าประทับใจที่ได้รับจากตัวอักษรในบทประพันธ์ของผู้รู้หนังสือไปยังผู้ต้องการรู้เรื่องราวชนิดคำต่อคำแต่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้แต่ครั้งอดีต จึงมีการนำบทวรรณคดีกวีนิพนธ์นั้นมาอ่าน โดยใช้กลวิธีทางเสียงเป็นสื่อถ่ายทอดเรื่องราว ภาพ วิทยุญาณ อารมณ์ และความหมายที่แฝงเร้นอยู่ในแต่ละตัวอักษรตามที่ผู้อ่านตีความได้ออกมาเป็นจังหวะและทำนองต่างๆ ตามประเภทของคำประพันธ์ จนสามารถทำให้ผู้เกิดความรู้สึกคล้อยตามและเกิดอารมณ์ร่วมไปกับผู้อ่านได้เท่ากับเป็นการเพิ่มอรรถรส มโนภาพ

ตลอดไปจนถึงสุนทรียะของภาษาที่กวีบรรจงนำมาเรียงร้อยให้ยังมีชีวิตที่ประณีตขึ้น และได้เรียกการอ่านบทร้อยแก้วร้อยกรองเป็นทำนองเช่นนี้ว่า “การอ่านทำนองเสนาะ” ซึ่งมีความแตกต่างไปจากการพากย์ เเห่ กล่อม ขับ สวด แห่ และร้องที่เคยมีมาอย่างชัดเจน

ศิลปะการอ่านและการฟังทำนองเสนาะถือว่าเป็นศิลปะเฉพาะตัว เนื่องจากความรู้สึก “เสนาะ” ที่เกิดขึ้นนั้นจะปรากฏกับผู้ฟังแต่ละคนเป็นสำคัญ ถึงแม้จะต้องมีผู้อ่านให้ฟังแต่ผู้อ่านหาใช่ผู้ตัดสินการอ่านของตนว่า “เสนาะ” อย่างไรไม่ ดังนั้น ในขณะที่ผู้ฟังคนหนึ่งชอบการอ่านทำนองเสนาะของผู้อ่านคนหนึ่ง ผู้ฟังอีกคนหนึ่งอาจจะไม่เห็นพ้องด้วยก็ได้ ทั้งนี้ก็เนื่องจากระสนิยมของผู้ฟังแต่ละคนต่างกัน จึงส่งผลให้เกิดการอ่านทำนองเสนาะขึ้นหลายลีลาทำนองถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ถึงแม้ลีลาและกระแสเสียงในการอ่านทำนองเสนาะของผู้อ่านแต่ละคนจะมีรายละเอียดผิดเพี้ยนกันไปบ้าง แต่ธรรมเนียมนิยมที่ผู้อ่านส่วนใหญ่ยึดถือเป็นหลักหรือใช้เป็นพื้นฐานในการอ่านให้ประสบผลสูงสุด จนถึงขั้นที่เรียกว่า “อ่านเป็น” นั้นจะมีอยู่เหมือนกัน คือ มีหลักสำคัญเพียง ๒ ประการ คือ อ่านให้ถูกต้องชัดเจนประการหนึ่ง กับอ่านให้ไพเราะอีกประการหนึ่ง เท่านั้น ส่วนรายละเอียดที่ย่อยลงไป คือส่วนเสริมให้ผู้อ่านสามารถอ่านทำนองเสนาะได้อย่างสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้

สิ่งที่ผู้อ่านทำนองเสนาะทุกคนจะต้องระมัดระวังและต้องอ่านให้ถูกต้อง ได้แก่ :

๑. อักขรวิธี ผู้อ่านจะต้องแม่นยำในหลักภาษาไทย นอกเหนือไปจากการรู้หลักภาษาแล้ว ยังต้องสามารถปฏิบัติได้จริงในการอ่านด้วย อาทิ:

๑.๑ อ่านเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ตรงตามลักษณะทางสัทศาสตร์ของหน่วยเสียงในภาษาไทย จะเห็นได้ว่าอิทธิพลจากการเรียนภาษาต่างประเทศที่มีหน่วยเสียงบางหน่วยเสียงคล้ายคลึงกับภาษาไทย แต่ใช้ฐานกรณ์ในการกำเนิดเสียงต่างกัน มีผลอย่างมากต่อการออกเสียง (โดยเฉพาะเสียงพยัญชนะ) ให้ผิดเพี้ยนไปจากเสียงที่ใช้จริงในภาษา จึงมักได้ยินได้ฟังกันบ่อยๆ ที่ผู้อ่านบางคนจะออกเสียง “จ” ซึ่งมีเพดานปากเป็นฐาน มีปลายลิ้นเป็นกรณ์ เป็นเสียงตัว “j” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีฐานเดียวกับ “จ” แต่มีกรณ์ต่างกันไปคือเป็นส่วนกลางลิ้น หรือออกเสียง “ท” เหมือนเสียงตัว “th” ซึ่งปลายลิ้นวางอยู่ในฐานที่ต่างกัน ฯลฯ ส่วนเสียงสระที่มักผิดอยู่บ่อยๆ คือผู้อ่านมักอ่านสระเสียงสั้นเป็นสระเสียงยาว เพราะเข้าใจผิดว่าการอ่านทำนองเสนาะต้องอ่านช้าๆ เน้นนาบเท่านั้น ซึ่งการอ่านผิดเสียงสระดังกล่าวมีผลอย่างมากที่จะทำให้ความหมายของคำที่อ่านผิดไปด้วย เช่น “ลม” อ่านเป็น “โลม” หรือ “ไข” อ่านเป็น “ขาย” ฯลฯ สำหรับเสียงวรรณยุกต์ที่ใช้ในการอ่านจะมีอยู่ ๖ เสียง ได้แก่ สามัญ เอก โท ตรี ตรีพิเศษที่ใช้แทนเสียงจัตวาของอักษรสูงและจัตวา เสียงที่เป็นปัญหาซึ่งมักจะอ่านเพี้ยนคือเสียงจัตวาและเสียงตรี เช่น “สาย” อ่านเป็น “ซ้าย” หรือ “แท้” อ่านเป็น “แต่...อ้อ” ซึ่งเพี้ยนเป็นเสียงวรรณยุกต์โท ฯลฯ และในปัจจุบันจะเลือกอ่านเสียงวรรณยุกต์จัตวาของอักษรสูง เป็นเสียงวรรณยุกต์ตรีพิเศษเฉพาะคำที่เสียงมีส่วนเสริมความหมายให้เด่นชัดขึ้นเท่านั้น เช่น สวรรค์ (สะ-หวัน) มีความหมายถึงสถานที่

อันสูงส่ง จะนิยมอ่านเสียงตรีพิเศษว่า “สะ-วัน” เอื้อนเสียงสูงไปจนสุดในลักษณะ ของเสียงตรี ไม่ไหลเสียงให้ตกต่ำลงมาเป็น ของเสียงจัตวา ซึ่งทำให้ความหมายตกลงมา

๑.๒ อ่านออกเสียงควบกล้ำ ร ล ว และอ่านเสียงตัว ร ล ให้ถูกต้องชัดเจน หากผู้อ่านอ่านคำควบกล้ำหรืออ่านแยกหน่วยเสียง ร และ ล ให้แตกต่างกันไม่ได้ จะทำให้ความหมายของคำที่อ่านเปลี่ยนไป เช่น คำว่า “ครั้น” แปลว่า สะทกสะท้าน หากอ่านควบกล้ำไม่ได้ จะทำให้คำว่า “ครั้น” เปลี่ยนความหมายเป็น “คั่น” ซึ่งหมายถึงกั้นระหว่าง และ “ขึ้น” ซึ่งหมายถึง ลำดับ, ตอน หรืออ่าน “รัก” เป็น “ลัก” ก็ทำให้ผิดความหมายเช่นกัน

๑.๓ อ่านคำสมาสได้ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะภาษาไทยรับการสมาสเข้ามาใช้ในระบบภาษา ดังนั้น ผู้อ่านควรมีความรู้ว่าคำสมาสสร้างขึ้นจากการนำศัพท์ตั้งแต่ ๒ ศัพท์ขึ้นไปมาต่อชนกันเป็นศัพท์เดียวตามหลักภาษาบาลีสันสกฤต ดังนั้น เมื่ออ่านคำสมาสจะต้องอ่านออกเสียงเนื่องระหว่างศัพท์แรกและศัพท์หลัง เช่น โลก+นาถ = โลกนาถ อ่านว่า โลก-กะ-นาถ หรือ ประวัติ (ประ-หวัด) + ศาสตร์ (สาด) = ประวัติศาสตร์ อ่านว่า ประ-หวัด-ติ-สาด หรือ สุนทร+พจน์ = สุนทรพจน์ (สุน-ทอน-ระ-พด)

๑.๔ อ่านเชื่อมคำที่มีเครื่องหมายยัติภังค์ให้มีความ ด้วยข้อบังคับทางฉันทลักษณ์ จึงทำให้บางครั้งกวีต้องเขียนคำแยกไว้คนละวรรค และใส่เครื่องหมายยัติภังค์ (-) กำกับไว้ เช่น

“ทนุเพื่ออภิรม-คลสงเคราะห์วิ”
ผู้อ่านที่ดีจะต้องอ่านคำยัติภังค์ให้เชื่อมเป็นคำเดียวกัน เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจความได้อย่างถูกต้อง ถึงแม้บทร้อยกรองบางบทจะไม่ได้เขียนเครื่องหมายยัติภังค์ไว้ ถ้าผู้อ่านตีความได้ว่าควรที่จะอ่านให้ต่อเนื่องกันแบบยัติภังค์ก็ควรอ่าน เช่น

“แรมทางกลางเถื่อน ห้างเพื่อนหาผู้
หนึ่งใดนึกดู เห็นใครไปมี”

ผู้อ่านควรอ่านเชื่อม “ผู้หนึ่ง” ให้ได้ความหมายที่ชัดเจนขึ้น

๑.๕ อ่านคำพ้อง, คำแผลง เป็น โดยเฉพาะคำพ้องที่ปรากฏในบทอ่านร้อยกรอง ผู้อ่านที่แม่นฉันทลักษณ์จะแก้ปัญหาว่าคำนั้นควรอ่านว่าอย่างไรได้โดยการใช้อนะและสัมผัสเข้าช่วยการพิจารณา

ตัวอย่าง : “ผุดลุกจากที่ตะลี้ตะลาน ออกทวารขึ้น
วอจรรจรัส”

คำว่า “จรรจรัส” เขียนรูปเดียวแต่อ่านได้ ๒ อย่างคือ “จอ-จ-รัน” อย่างหนึ่ง และ “จอ-ระ-จัน” อย่างหนึ่ง ดังนั้น เพื่อให้สัมผัสกับคำว่า “วอ” ซึ่งอยู่ข้างหน้าจึงควรอ่านคำ “จรรจรัส” ในวรรคนี้ว่า “จอ-ระ-จัน”

๑.๖ อ่านคำบาลี-สันสกฤตได้ถูกต้อง เพราะศัพท์จากภาษาทั้งสองมีปะปนในวรรณคดี กวีนิพนธ์เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะรายยาว เช่น ตี = ตัง, กิ = กิง, สงโหม = สังโหม ฯลฯ ผู้อ่านจึงต้องศึกษาการอ่านคำบาลี-สันสกฤตให้ถูกต้องด้วย

๑.๗ รู้ว่า ท, ฤ ควรอ่านออกเสียงใด เพราะอักษรทั้ง ๒ นี้ สามารถอ่านได้หลายเสียง เช่น “มณโฑ” เสียง “ท” ออกเหมือน “ท” ว่า มน-โฑ แต่คำว่า “มณฑป” จะออกเสียง “ท” เหมือน “ด” ว่า มน-ดบ หรือ “ฤกษ์” เสียง “ฤ” ออกเป็น “เรอ” อ่านว่าเริก ในขณะที่ “มฤค” เสียง “ฤ” ออกเป็น “รี” อ่านว่า มะ-รี และ “ฤทธิ” เสียง “ฤ” ออกเป็น “ริ” อ่านว่า “ริด”

๒. ฉันทลักษณ์ คำประพันธ์ร้อยกรองทุกประเภทจะต้องมีรูปแบบบังคับในการแต่งแตกต่างกันทั้ง “คณะ” ซึ่งเป็นตัวกำหนดจำนวนคำในวรรคในบาท ในบท ตลอดไปจนถึง “สัมผัส” และการบังคับเฉพาะคำประพันธ์ก็มีแยกย่อยไปอีก เช่น การบังคับเอก-โท ในการแต่งโคลง การบังคับครุ-ลหุ ในการแต่งฉันท ฯลฯ ดังนั้น ผู้อ่านจึงต้องจดจำฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ร้อยกรองแต่ละประเภทได้อย่างแม่นยำ ทั้งยังต้องมีความรู้และเข้าใจว่าคำประพันธ์ที่อ่านนั้นมีระเบียบบังคับหรือ

กลวิธีการแต่งลักษณะใดเป็นพิเศษ จึงจะสามารถอ่านได้รสได้ความมากยิ่งขึ้น เช่น :

กลอน : นิยมอ่านแบ่งคำในแต่ละวรรคให้ได้จังหวะและมีความหมายถูกต้อง ถ้าเป็นกลอนแปดซึ่งจำนวนคำในวรรคหนึ่งมี ๘ คำ จะแบ่งอ่านเป็นวรรคละ ๓ ตอน คือ ๓/๒/๓ แต่อาจเป็น ๒/๓/๓ หรือ ๓/๓/๒ ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหมายของคำในวรรคเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันต้องรู้จักการอ่านเน้นสัมผัสและเอื้อสัมผัส ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกลอนด้วย

ตัวอย่าง :

ถึงหน้าวังดังหนึ่งใจจะขาด คิดถึงบาท บพิตร อดิศร

จะอ่านเน้นสัมผัสระหว่าง “ขาด” กับ “บาท” และอ่านคำว่า “อดิศร” (อะ-ดิ-สอน) เอื้อสัมผัสกับ บพิตร” เป็น “อะ-ดิ-สอน”

ฉันท : มี “ครู-ลหุ” บังคับแน่นอนทั้งจำนวนและตำแหน่งในคณะ หากผู้อ่านไม่แม่นยำหลักเกณฑ์มักจะอ่านผิดเสมอ

ตัวอย่าง :

“สกลบทอุทาหรณ์ ไชยคุณากร ประเสริฐศรี”

เป็น “มาลินีฉันท ๑๕” อ่าน ๑๕ พยางค์เป็น ๑ บท ตามบังคับครู-ลหุ ว่า “สะ-กะ-ละ-ปะ-ทะ-อุ-ทา-หอน/ไช-คุ-นา-กอน/ประ-เสิด-สี” หากอ่านว่า “สะ-กน-บด-อุ-ทา-หอน” จะถือว่าอ่านผิดทันที

หากเป็นการอ่านที่สูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ผู้อ่านควรมีความสามารถถอดกลของคำประพันธ์ได้ เช่น

กลกลอนถอยหลังเข้าคลอง

เจ้างามสรรพสารพางค์ดั่งนางสวรรค์

โผยมแจ่มจันทร์เปรียบพอเทียบทัน

โฉมช่อนอ้อปสรทรงเสมอสมร

ฤทัยโหมโหมเศร้าเล่าประโลม

(ถอดกล) : เจ้างามสรรพสารพางค์ดั่งนางสวรรค์

โผยมแจ่มจันทร์เปรียบพอเทียบทัน

ทันเทียบพอเปรียบจันทร์แจ่มโผยม

โฉมช่อนอ้อปสรทรงเสมอสมร

สมรเสมอทรงอ้อปสรช่อนโฉม

ฤทัยโหมโหมเศร้าเล่าประโลม

ประโลมเล่าเศร้าโหมฤทัย

๓. จังหวะ-ทำนอง ร้อยกรองทุกประเภท

จะมีการแบ่งจังหวะและทำนองในการอ่านทำนองเสนาะโดยเฉพาะ ถึงแม้จังหวะทำนองที่อ่านของแต่ละลีสลาจะแตกต่างกัน แต่ความสม่ำเสมอในการใช้จังหวะทำนองของแต่ละลีสลาจะต้องมีอยู่ เช่น จังหวะการอ่านกลอนแปด จะแบ่งอ่านเป็น ๓/๒/๓ ทุกวรรค และจะขึ้นเสียงสูงในวรรคที่หนึ่ง และลงต่ำในวรรคที่สามเหมือนกัน แต่ในวรรคที่สี่การอ่านบางลีสลาจะหลบเสียงต่ำคล้ายทำนองสังขาร บางลีสลาจะอ่านคงระดับเสียงเสมอกับท้ายวรรคที่สามไม่หลบต่ำลง หากผู้อ่านจะอ่านด้วยลีสลาใดต้องใช้ลีสลานั้นในการอ่านโดยตลอด หากอ่านต่างลีสลากันจะถือว่าอ่านหลงทำนองหรือไม่แม่นยำทำนอง

๔. ความหมายและอารมณ์ ถือได้ว่าเป็น

“หัวใจ” ของการอ่านทำนองเสนาะ ซึ่งผู้อ่านที่ยัง “อ่านไม่ถึง” มักมองข้ามไป เพราะหากผู้อ่านซึ่งทำหน้าที่ตั้งผู้ตีความสามารถเข้าถึงความหมายและอารมณ์ของบทที่ตนจะต้องอ่านได้แล้ว จะสามารถใช้เสียงและกลวิธีลีลาทางเสียงรวมทั้งจังหวะได้อย่างกลมกลืนเหมาะสมทำให้เกิดความไพเราะขึ้นได้โดยอัตโนมัติ อีกทั้งจะขจัดปัญหาการอ่านฉีกคำ ซึ่งเกิดจากการหยุดไม่ถูกจังหวะการอ่านตก อ่านเดิม อ่านดูตัวที่ทำให้เสียความหมาย ตลอดไปจนถึงการอ่าน ช้าไป-เร็วไป ดังไป-เบาไป เพราะใช้จังหวะไม่สัมพันธ์กับความหมายได้โดยสิ้นเชิง

ในส่วนของความถูกต้องนั้นเป็นเรื่องของทักษะ ซึ่งผู้อ่านทำนองเสนาะสามารถฝึกฝนให้มีความสามารถทัดเทียมกันได้ แต่ในส่วนของความไพเราะของการอ่าน ซึ่งเกิดจาก “เสียง” ซึ่งเป็นคุณสมบัติหรือพรสวรรค์เฉพาะบุคคลนั้นเป็นการยากที่จะทำให้เหมือนกันได้ ทว่าสามารถ “พัฒนา” ให้สมบูรณ์ขึ้นได้โดยจะต้อง :

๑. รู้จักการบริหารเสียงและลมหายใจ เพื่อผู้อ่านจะได้รู้ว่าตนมีพิสัยเสียงในการทำเสียงสูง-ต่ำได้เพียงใด และควรใช้เสียงใดในการอ่าน เพื่อไม่ให้บีบเสียงหรือหลบเสียงเกินไป นอกจากนั้นยังทำให้อ่านได้เต็มเสียงและมีพลังในการอ่าน ยิ่งขึ้นรู้จักการเก็บกักลมไว้ใช้ในการอ่านให้ต่อเนื่อง

๒. มีอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงสมบูรณ์ ประกอบ เพดานปากไม่โหว่ ปากไม่แห้วหรือบิดเบี้ยวจนเสียรูปทรง ลิ้นสมส่วน ลิ้นไก่ไม่สั้น ฟันไม่หลอหรือใส่เครื่องจัดแต่งฟัน ฯลฯ

๓. มีสุขภาพดี ไม่เป็นโรคเกี่ยวกับระบบหายใจ เช่น หวัด วัณโรค และถ้าได้พักผ่อนอย่างเพียงพอจะมีผลทำให้มีทางเสียงดีด้วย

๔. รับประทานอาหารถูกต้อง ไม่รับประทานอาหารที่ทำให้ใช้เสียงได้ไม่เต็มที่ เช่น อาหารมันจัด เผ็ดจัด หรือน้ำเย็นมากๆ ซึ่งจะทำให้เกิดเสมหะในขณะอ่าน หรือแม้เวลาการรับประทานอาหารก่อนการอ่านก็มีความจำเป็นเช่นกัน

๕. หมั่นฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจให้กับผู้อ่าน มิฉะนั้นแล้วจะทำให้หลงทำนอง เพี้ยนเสียง เมื่อเวลาอ่านจริงต่อหน้าประชุมชน

หากผู้อ่านทำนองเสนาะหมั่นตระหนักถึงธรรมเนียมนิยมในการอ่านทำนองเสนาะดังที่กล่าวมาแล้วนี้อยู่เสมอ และถ้ามีโอกาสได้ศึกษาหรือขอ

คำชี้แนะจากผู้มีความสามารถในการอ่านทำนองเสนาะโดยตรง เพื่อจะได้แก้ไขข้อบกพร่องในการอ่านให้ถูกต้องเป็นรายบุคคลได้อีกทางหนึ่งแล้ว ความตั้งใจที่จะเป็นคนที่อ่านทำนองเสนาะ “เป็น” คงจะอยู่ไม่ไกลนัก และเมื่อถึงเวลานั้นธรรมเนียมนิยมในการอ่านทำนองเสนาะก็จะทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงที่จะดูแลร่างๆ หนึ่งให้กระทำสละทำทางโลดแล่นพลิกพลิ้วไปตามการกำกับของความรู้สึกนึกคิดของผู้อ่านแต่ละคน ตามที่ร่างนั้นสามารถจะกระทำได้หาใช้ทำหน้าที่เหมือนดังผู้คุมประพฤติมิให้ผู้อ่านออกนอกทางดังที่เคยเป็นมา

ดังนั้นผู้อ่านทำนองเสนาะจึงควรสำนึกอยู่เสมอว่า “การอ่านทำนองเสนาะเป็น” คือการรู้จักนำ “ศาสตร์” และ “ศิลป์” มาใช้ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน โดยที่ศาสตร์ในการอ่านคือความถูกต้องซึ่งเปรียบเสมือน “วิถี” ที่ผู้อ่านทุกคนจะต้องมีร่วมกัน แต่ “ศิลป์” ในการอ่านคือความไพเราะ ซึ่งเปรียบได้กับ “ชีวิต” ที่ผู้อ่านแต่ละคนมีสิทธิ์ที่กำหนดได้ การอ่านทำนองเสนาะให้มีชีวิตเปี่ยมไปด้วยศิลปะ จึงควรจะต้องมีความหลากหลายควรใช้ศาสตร์เป็นดั่งแกนให้ผู้อ่านใช้ฝีมือศิลป์เฉพาะตัวถักทอศาสตร์เหล่านั้นขึ้นมาเป็นการอ่านทำนองให้เสนาะ ใช่ว่าจะต้องยึดศาสตร์เป็นตัวกำหนดศิลป์ ซึ่งทำให้การอ่านถูกบังคับให้เป็นแบบแผนเคร่งครัดตายตัว จนต้องเรียกการอ่านนั้นว่า “การอ่านทำนองสมองกล” ไปในที่สุด

มุมค้นคว้า

ต่อจากหน้า ๖

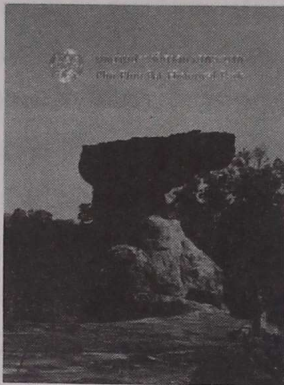
ประเทศที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานอย่างประเทศไทยแสดงว่าได้ผ่านการพัฒนามามากมาย หากระดมสติปัญญาช่วยกันจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เราจะเป็นประเทศที่มั่งคั่งกว่านี้อีกมากทีเดียว

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รับสั่งไว้ในปาฐกถาเรื่อง สงวนของโบราณเมื่อ ๒๔๓๗ ตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อก่อนจัดพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร ชาวต่างประเทศมักกล่าวกันว่าไปประเทศสยามนี้ที่จริงของดี ๆ มีมาก แต่ชาวสยามมักชอบเอาไว้เป็นของตนเสียเอง ไม่รวบรวมเป็นของบ้านเมืองเหมือนอย่างประเทศอื่น ๆ ในยุโรป...”

อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

กรสวรรค์ มณีवास

เป็นหนังสือขนาด ๘ หน้ายก ความหนาใช้กระดาษอาร์ตอย่างดี จำนวน ๑๒๐ หน้า กรมศิลปากรจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อเผยแพร่ประวัติความเป็นมาของภูพระบาท และความสำคัญในการเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีคุณค่าทางการศึกษาแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตลอดจนถึงขั้นตอนการดำเนินการของกรมศิลปากรในการพัฒนาแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งของประเทศ หนังสือฉบับนี้ได้จัดพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อครั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว ตลอดจนนักวิชาการเป็นอย่างมาก ทำให้หนังสือดังกล่าวหมดไปอย่างรวดเร็วจึงได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่สอง

นอกจากอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทจะเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวแหล่งโบราณคดีแห่งนี้โดยเฉพาะแล้ว ยังเป็นหนังสือศิลปวัฒนธรรมที่จะช่วยก่อให้เกิดความรักความภูมิใจในมรดกไทยอีกด้วย

มีจำหน่ายที่กรมศิลปากร ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ถ.หน้าพระธาตุ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ ในราคาเล่มละ ๑๘๐ บาท

สื่อประชาสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม ที่กรมศิลปากรรับผิดชอบและประสานงาน

รายการ "สังคีตศิลป์" ทุกวันอาทิตย์

เวลา ๒๑.๐๐-๒๑.๓๐ น.

ทางสถานีวิทยุจุฬาฯ

รายการ "เมืองไทยนี้ดี" ทุกวันศุกร์

เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๓๐ น.

ช่วงปิดภาคเรียน

ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเพื่อการศึกษา

(เครือข่าย ๒) ความถี่ ๑.๕๖๗ กิโลเฮิรตซ์

รายการ "จดหมายเหตุกรุงศรี"

ทุกวัน หลังข่าวภาค ๑๙.๓๐ น.

ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง ๗

รายการ "เราคือคนไทย"

ทุกวันจันทร์, อังคาร เวลา ๐๘.๓๐ น.

ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๓ อสมท.

รายการ "รอยไทย"

ทุกวันหลังข่าวภาค ๑๙.๓๐ น.

ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี

ช่อง ๙ อสมท.

รายการ "คันทองสองไทย"

ทุกวันพฤหัสบดี เวลา ๑๕.๓๐-๑๖.๐๐ น.

ทางสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗

นิตยสารศิลปากร

หนังสือเผยแพร่ทางวิชาการของกรมศิลปากร กำหนดออกรายสองเดือน

ราคาจำหน่ายเล่มละ ๓๐ บาท สั่งซื้อได้ที่ ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

กรมศิลปากร กทม. ๑๐๒๐๐

สารกรมศิลปากร

เอกสารประชาสัมพันธ์กรมศิลปากร กำหนดออกเป็นรายเดือน (แจกฟรี)

สำหรับสถาบัน นักศึกษา ห้องสมุด และสื่อมวลชน ติดต่อที่ ฝ่ายเผยแพร่

และประชาสัมพันธ์

ข่าวสารหอสมุดแห่งชาติ

เอกสารเผยแพร่ข่าวสารของหอสมุดแห่งชาติกำหนดออกเป็นรายสามเดือน

(แจกฟรี) ติดต่อที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กทม.

พิพิธภัณฑ์สาร

เอกสารเผยแพร่ข้อมูลทางวิชา กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

และสถาบันในวงการพิพิธภัณฑ์สถาน กำหนดออกเป็นราย ๒ เดือน

(แจกฟรี) ติดต่อที่กองพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร

- ปีก ใช้ผ้าแก้วสีชมพูอ่อน เดินลูกไม้แถบประดับชายครูย
- หาง ทำด้วยแก้วสีชมพูอ่อน ตามลวดตามขอบด้านใน ใช้ผ้าสีชมพูตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก
- เครื่องประดับ จี๋นาง หัวเข็มขัดพร้อมสาย ข้อมือ ข้อเท้า ต้นแขน ใช้ผ้าตัวน ใช้ผ้าตัวนสีชมพู ปักดิน และเลื่อมประดับลูกไม้แถบสีทอง
- ศิระะเลียนแบบนกกาบบัว

นกยางควาย

- เสื้อ คอกลมแขนกุด ผ้าหลังติดชิป ใช้ผ้าตาดสีเงินตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก
- กางเกง ใช้ผ้าตาดเงิน กางเกงยาว ๓ ส่วน ขลิบชายกางเกงด้วยผ้าตาดสีทอง ตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก
- กรองคอ ใช้ผ้าตาดชนิดมีลวดลายเดินริมด้วยแถบสีทอง ปักด้วยเลื่อมและดิน
- ปีก ใช้ผ้ากรองโปร่งสีเงิน เดินลูกไม้แถบประดับชายครูย
- หาง ทำด้วยผ้าตาดสีเงิน ตามลวดตามขอบด้านใน ใช้ผ้าตาดสีเงิน ตัดเป็นริ้วๆ
- เครื่องประดับ จี๋นาง หัวเข็มขัดพร้อมสาย ข้อมือ ข้อเท้า ต้นแขน ใช้ผ้าตัวนสีขาวปักดินและเลื่อมประดับลูกไม้แถบสีทอง ทุงเท้าสีดำ
- ศิระะเลียนแบบนกยางควาย

นกพริก

- เสื้อคอกลมแขนกุด ผ้าหลังติดชิป ใช้ผ้าตาดสีเขียวชนิดมีลวดลาย ตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก
- กรองคอ ใช้ผ้าตาดเนื้อเกลี้ยง เดินริมด้วยแถบสีทอง
- กางเกง ใช้ผ้าตาดชนิดมีลวดลายสีเขียวกางเกงยาว ๓ ส่วน ขลิบชายกางเกงด้วยผ้าตาดสีแดง ตัดเป็นริ้วๆ แทน

ขนนก

- ปีก ใช้ผ้าแก้วสีเขียวสด เดินริ้วด้วยแถบสีทอง ปักด้วยเลื่อมและดิน
- หาง ทำด้วยผ้าตาดสีเขียวชนิดมีลวด ลายตามลวดลายขอบด้านใน ใช้ผ้าตาดสีเขียวตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก
- เครื่องประดับ จี๋นาง เข็มขัดพร้อมสาย ข้อมือ ข้อเท้า ต้นแขน ใช้ผ้าตัวนสีเขียว ปักดิน และเลื่อมและเดินแถบสีทอง
- ศิระะเลียนแบบนกพริก

ดนตรีและเพลงที่ใช้

ประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นเมืองภาคใต้ตอนบนและเครื่องดนตรีพื้นบ้านมุสลิมได้แก่ ปี่ ทับ กลองตุ๊ก โหม่ง ฉิ่ง ข้องคู่ ไวโอลิน แมนโดลิน รำมะนา แอคคอร์ดियอพื้นเมือง และเครื่องประกอบจังหวัดบางชนิด เช่น กรับ แตระ ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ และเครื่องดนตรีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นกลองสัญลักษณ์ประจำจังหวัดพัทลุงคือ โพน ได้นำเข้ามาผสมเพื่อให้จังหวัดมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

บทเพลงที่นำมาใช้บรรเลงในการแสดงชุดนี้มีทั้งบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงร้องเล็ง และบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงหนังตะลุงและโนรา ซึ่งบทเพลงดังกล่าวได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณและคณาจารย์ภาควิชาดุริยางค์ไทยวิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุงได้เรียบเรียงปรับปรุงให้เหมาะสมกับการแสดงชุดนี้

ลักษณะการบรรเลง

ดนตรีจะเริ่มประโคมด้วยวงภาคใต้ตอนบนและโพนพัทลุงจบแล้ว ก็เริ่มบรรเลงเพลงแรกคือเพลงมาะอินังชาวพร้อมกับการแสดงของชุดนกกระสา และต่อด้วยบทเพลงของหนังตะลุงไปจนจบกระบวนท่าของนกพริก และสุดท้ายเมื่อผู้แสดงรวมกันทั้งหมด ดนตรีพื้นบ้านทั้ง ๒ วง ก็บรรเลงเพลงเล็งร่วมกันจนจบการแสดง

ระบำนกน้อย

วิทยาลัยนาฏศิลปกำแพงเพชร

“เมืองหนังโนรา อู่
นาข้าว พรานน้ำตก แหล่ง
นกน้ำ ทะเลสาปงาม เขา
อกทะเล น้ำพุร้อน”

เป็นคำขวัญเมืองพัทลุงมาช้านาน ทุกคำบ่งบอก
ความหมายชัดเจนก่อให้เกิด
“ภาพ” ใน “จินตนาการ”
ของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

จากคำขวัญเมืองพัทลุง
ดังกล่าว ภาควิชานาฏศิลป์

ไทย วิทยาลัยนาฏศิลปพัทลุง ได้เกิดแรงบันดาลใจที่จะ
ประดิษฐ์ผลงานชุดการแสดงใหม่ ๒ ชุด คือ นกน้ำทะเลน้อย
และระบำเก็บข้าวชาวทากิณ ประจำปีการศึกษา ๒๕๓๖ และ
๒๕๓๗ ตามลำดับ

“ระบำนกน้ำทะเลน้อย” เป็นการแสดงเลียนแบบอริยาบท
ต่างๆ เช่น โผบิน หาอาหาร กลืนอาหาร (ปลา) ทำรัง
เกี่ยวพาราสี และผสมพันธุ์ เป็นต้น

การแสดงช่วงแรกจะเป็นการร่ายรำของนกแต่ละชนิด
ได้แก่ นกกระสา นกกาเหว่า นกกาบัว
นกยางควาย และ นกพริก ตามลำดับ

การแสดงในช่วงสุดท้ายจะเป็นการแสดงถึงการอยู่รวม
กันของนกน้ำที่ทะเลน้อยในยวน (ริง) การหาอาหาร ตั้งชุม
ปิดมาน

ในกรณีที่ไม่มีเวทีและม่าน ดนตรีจะทำเพลงใส่นกบิน
เข้าโรง เป็นลักษณะการตกใจจากผู้บุกรุก แล้วบินขึ้นท้องฟ้า
พร้อมๆ กัน

ประดิษฐ์ท่ารำโดยคณาจารย์ ภาควิชานาฏศิลป์ไทย
เรียบเรียงดนตรีโดยคณาจารย์ ภาควิชาดนตรีไทย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ความควบคุมของ นายสังเวียร ทองคำ

เครื่องแต่งกาย

นกกระสา นวล

- เสื้อคอกลมแขนงูต ผ่าหลังติดซิป ตัดเป็นริ้วๆ
แทนขนนก ใช้ผ้าแก้วสีขาว
- กรองคอใช้ผ้าคาดเนื้อ เกี้ยงสีแดง เติมนิมด้วย
แถบสีทอง

- กางเกง ใช้ผ้าแก้ว
สีขาว กางเกงยาว ๓ ส่วน
ขลิบชายกางเกงด้วยผ้าคาด
สีแดงตัดเป็นริ้วๆ เลียนแบบ
ขนนก

- ปีก ใช้ผ้าแก้วสีขาว
เติมนิมไม้แถบประดับชาย
ครุย

- หาง ทำด้วยผ้าแก้ว
สีขาว ตามลวดตามขอบ
ด้านใน ใช้ผ้าแก้วสีขาวตัด

เป็นริ้วๆ แทนขนนก

- เครื่องประดับ จี๋นาง หัวเข็มขัดพร้อมสาย ข้อมือ
ข้อเท้า ต้นแขน ใช้ผ้าท่วนสีขาวปักดิน และเลื่อม ประชน
ลูกไม้แถบสีทอง

- ศีรษะเลียนแบบนกกระสา นวล

นกกาเหว่า เล็ก

- เสื้อคอกลมแขนงูต ผ่าหลังติดซิป ใช้ผ้ากำมะหยี่
สีดำตัดเป็นริ้ว แทนขนนก

- กรองคอ ทำด้วยผ้าคาดมีลวดลายสีเหลืองทอง
ปักดินและเลื่อม เติมนิมด้วยแถบสีทอง

- กางเกงใช้ผ้ากำมะหยี่สีดำ กางเกงยาว ๓ ส่วน
ขลิบชายกางเกงด้วยผ้าคาดสีเหลืองทองตัดเป็นริ้ว เลียนแบบ
ขนนก

- เครื่องประดับ จี๋นาง หัวเข็มขัดพร้อมสาย ข้อมือ,
ข้อเท้า ต้นแขน ใช้ผ้าท่วนสีดำ ปักดินและเลื่อม

- ศีรษะเลียนแบบนกกาเหว่า

นกกาบัว

- เสื้อลักษณะคอกลมแขนงูต ผ่าหลังติดซิปใช้ผ้า
แก้วสีชมพูอ่อนตัดเป็นริ้วๆ แทนขนนก

- กางเกง ใช้ผ้าแก้วสีชมพูอ่อน กางเกงยาว ๓ ส่วน
ขลิบชายกางเกงด้วยผ้าคาดสีบานเย็นตัดเป็นริ้วๆ เลียนแบบ
ขนนก

- กรองคอ ใช้ผ้าคาดสีบานเย็น เนื้อเกลี้ยง เติมนิม
ด้วยแถบสีทอง